

ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ

İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

Journal of the Faculty of Divinity of Çukurova University

Cilt / Volume: 22 • Sayı / Issue: 1 • Haziran / June 2022 • 415-436

e-ISSN: 2564-6427 • DOI: 10.30627/cuilah.1100948

DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMLARININ İNCELENMESİ

The Examination of the Curricula of Religious Culture and Ethics Course

Tuğrul YÜRÜK

Doç. Dr., Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı,
Din Eğitimi Bilim Dalı, Adana, Türkiye

Assoc. Prof., Çukurova University Faculty of Divinity, Department of Religious Education,
Adana, Turkey

tyuruk79@gmail.com <https://orcid.org/0000-0002-2476-0720>

Kubatalı TOPCHUBAEV

Dr. Öğr. Üyesi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Din Eğitimi
Anabilim Dalı, Tokat, Türkiye

Assist. Prof., Tokat Gaziosmanpaşa University Faculty of Theology, Department of
Religious Education, Tokat, Turkey.

kubatali.topchubaev@gop.edu.tr <https://orcid.org/0000-0001-9326-5988>

Makale Bilgisi/Article Information

Makale Türü/Article Type: Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/ Received: 09.04.2022

Kabul Tarihi/Accepted: 20.06.2022

Yayın Tarihi/Published: 30.06.2022

İntihal Taraması/Plagiarism Detection: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi/This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur/It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Tuğrul Yürük- Kubatalı Topchubaev)

Telif/Copyright: Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi/Published by Çukurova University Faculty of Divinity, 01380, Adana, Turkey. Tüm Hakları saklıdır / All rights reserved.

DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMLARININ İNCELENMESİ

The Examination of the Curricula of Religious Culture and Ethics Course

Öz

Öğretim programlarının en temel işlevlerinden biri, eğitim-öğretim sürecinde gerçekleştirilecek uygulamalar ile ilgili öğretmenlere rehberlik etmesidir. Öğretmenlerin de sınıfta etkinlikleri gerçekleştirirken öğretim programlarının temel felsefesi ve anlayışını göz önünde bulundurması gerekir. Dolayısıyla programların felsefesinin uygulamadaki etkinliklere yansiyabilmesi öğretmenler tarafından çok iyi incelenmesine, bilinmesine, benimsenmesine ve uygulanmasına bağlıdır. Uygulamadaki eksiklikler, öğretim programlarının sonuçlarının doğru bir şekilde analiz edilmesinin önünde engeller oluşturabilecektir. Bu çalışmada yenilenecek 2018-2019 öğretim yılını kapsamak üzere uygulanmaya başlanan ilköğretim 4, ortaokul 5, 6, 7 ve 8 ile ortaöğretim 9, 10, 11 ve 12. sınıflara ait Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programlarının hangi dinbilimsel ve eğitimsel yaklaşımı benimsediği ve bu yaklaşımın programın amaç, içerik, öğrenme-öğretme durumları, değerlendirme öğeleri gibi temel unsurlarına ne ölçüde yansıdığı nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi kullanılarak belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışmada genel olarak Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programlarının dinbilimsel yaklaşımının betimleyici ve din, vicdan ve düşünce özgürlüğünü zedelememeye dikkat etme ilkesi çerçevesinde planlandığı tespit edilmiştir. Ayrıca İslam dininin öğretiminde, din içi farklı yorumların ortak noktalarının öğretimini konu edinen mezheplerüstü yaklaşım benimsenirken diğer dinlerin öğretiminde bilimsel, dinler açılımlı ve olgusal yaklaşımın esas alındığı belirlenmiştir. Diğer taraftan eğitimsel yaklaşım olarak da temelde yapılandırmacı öğrenme modelinin ve bu modeli destekleyen çoklu zekâ, öğrenci merkezli öğrenme, beceri temelli öğrenme gibi yaklaşımların benimsendiği bulgusuna ulaşılmıştır. Bu bulgular neticesinde söz konusu yaklaşımların programın temel unsurlarına yansıtılmaya çalışıldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Din Eğitimi, Öğretim Programı, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı, Mezheplerüstü Yaklaşım, Yapılandırmacı Yaklaşım.

Abstract

One of the most basic functions of curricula is to guide teachers about the practices to be carried out in the education-teaching process. Teachers should also consider the basic philosophy and understanding of the curricula while performing activities in the classroom. Therefore, the reflection of the philosophy of the curricula on the activities in practice depends on the fact that they are well studied, known, adopted and applied by the teachers. Deficiencies in practice may create obstacles to the correct analysis of the results of the curricula. In this study, it is aimed to explain which theological and educational approach is adopted by the renewed Religious Culture and Moral Knowledge Curriculum which started to be implemented to cover the 2018-2019 academic year for primary school 4, secondary school 5, 6, 7 and 8, and high school 9, 10, 11 and 12th grades; and using with document analysis, one of the qualitative research methods, it will be tried to determine to what extent this approach is reflected in the basic elements of the curriculum such as the purpose, content, learning-teaching situations, evaluation elements. In the study, in a general view, within the framework of theological approach of Religious Culture and Moral Knowledge Curriculum which has the principle of staying away from descriptive approach and the approaches, attitudes and behaviors that harm freedom of religion, conscience and thought, it has been determined that is based on the non-denominational approach, which focuses on teaching the common points where different interpretations of religion meet in the teaching of the Islamic religion. Also, it has been stated that the teaching of other religions is based on scientific, religion-oriented and factual approach. On the other hand, as an educational approach, it is found that the constructivist learning model and approaches such as multiple intelligences, student-centered learning, and skill-based learning that support this model are adopted. As a result of these findings, it is concluded that these approaches are tried to be reflected in the basic elements of the curriculum.

Keywords: Religious Education, The Curriculum, Religious Culture and Moral Knowledge Curriculum, Non-denominational Approach, Constructivist Approach.

GİRİŞ

Din-eğitim ilişkisi ve dinlerin eğitim sistemlerinde yer alması konusu, tarihsel süreçte dinamikliği ile dikkat çeker. Bu yöndeki tercihler eğitim sistemlerini de etkilemektedir. Eğitim sisteminde din konusunun yeri ile ilgili tercihler birçok modelin ortaya çıkmasını beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (DKAB) dersi özellikle statüsüyle ve sahip olduğu program anlayışıyla Türkiye'nin özgün tercihidir ve Türkiye'nin din-eğitim ilişkilerindeki önemli deneyim ve birikimlerin ürünüdür (Zengin, 2014, 103). DKAB dersinin bu özellikleriyle işlevselliğini devam ettirebilmesi için öğretim programlarının sürekli güncellenmesi ve toplumun ihtiyaçlarına göre yenilenmesi zorunluluk arz etmektedir. Dersin güncellenmesi söz konusu olunca öğretim programının önemi ortaya çıkmaktadır. Nitekim öğretim programı geçici ve basit bir eğitsel araç değildir. Öğretimin amaç ve kazanımlarını, öğrenme etkinliklerini, değerlendirme kriterlerini kapsayan ve öğreticinin nitelikli kararlar vermesine vesile olan bir araçtır (Demeuse & Strauven, 2016, 1-3). Bu yönüyle öğretim programının güncellenmesi ve zenginleştirilmesi dersin güncellenmesi anlamına gelebilir. Dolayısıyla böyle bir eğitsel aracın kişisel görüş ve çıkarımlarla güncellenmesi beklenemez. Söz konusu eğitsel araçla ilgili bütüncül analiz ve değerlendirmeleri kapsayan bilimsel araştırmalara ihtiyaç vardır.

Din öğretimi programları ile ilgili çalışmalara kronolojik açıdan bakıldığında ilk olarak 1924-1980 yılları arasında uygulanan din öğretimi programlarının anlayışlarının tespitine yönelik çalışmaların ön plana çıktığını görmek mümkündür. Bu çalışmalarda özellikle devletin politik tercihlerinin din öğretiminde belirleyici olduğu göze çarpmaktadır. Buna bağlı olarak din öğretiminin program anlayışından öte din öğretiminin meşruiyeti konusu daha fazla gündeme gelmiştir. Eğitim sürecinde dinin konumunu azaltma eğiliminin bireysel dini yaşantı, ahlaki değerler, batıl inançlardan arınma merkezli din öğretimi program anlayışlarını beraberinde getirdiği vurgulanmıştır. Bu çalışmaların ortaya koyduğu bu tür veriler aynı zamanda geçmişe projeksiyon sunma, geçmiş ile yüzleşme bakımından önem arz etmektedir (Doğan, 2003; Altaş, 2002; Çapçioğlu, 2006).

Kronolojik açıdan din öğretimi programları ile ilgili çalışmalarda 2000 yılı itibariyle farklılaşma olduğu şeklinde bir değerlendirme yapılabilir. Zira bu yıllardan itibaren din öğretimi programlarında yeni bir modelin gün yüzüne çıktığını görmek mümkündür. Bu durum aynı zamanda Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren farklı nedenlerle bilimsel zeminden daha çok politik eğilimler ile şekillenen din öğretimi programları için yeni bir sürecin başlangıcı olarak değerlendirilebilir. Çünkü bu süreçte din anlayışlarındaki değişimle birlikte yeni eğitim ve din öğretimi yaklaşımlarının din öğretimi programlarına yansması daha net biçimde görülmeye başlamıştır (Doğan - Altaş, 2004). Bu yansıma, din öğretim programlarının yeni yaklaşımlar ile ilişkisine yönelik çalışmalara zemin hazırlamıştır.

Güncel olarak değerlendirilebilecek son 15 yıla ait din öğretimi programları ile ilgili bilimsel araştırmalar incelendiğinde yapılandırıcılık yaklaşımı-din öğretimi programları ilişkilerine odaklanan çalışmaların yoğunluğu öne çıkmaktadır. Söz konusu çalışmaların ortak noktası; yapılandırıcılığın anlamlandırılması, din öğretimi sürecindeki yeri, öğretim programlarının çıktılara etkisi ve temel ilkelerinin aydınlatılması gibi konulara odaklanmasıdır (Okumuşlar, 2014; Kızılabdullah, 2008; Zengin, 2011; Ev, 2010; Tetik, 2018; Topchubaev, 2021). Bu çalışmaların aynı zamanda güncel din öğretim programının değerlendirilmesi bakımından önemli verileri barındırdığını söylemek mümkündür. Bunun yanında Türkiye'nin din öğretimi programları bağlamında bütüncül araştırmaların sınırlılığı dikkat çekmektedir. Alan yazın tarandığında Türkiye'de tarihsel süreçte uygulanan din öğretimi programlarının benimsediği anlayışların tespitine özgü tek bir doktora tezine rastlanmaktadır (Yürük, 2011). Buradan hareketle daha çok karşılaştırmalı din öğretimine veri sağlayabilecek farklı ülkelerdeki din öğretimi programlarına yönelik bir eğilimin geliştiği tespiti yapılabilir.

Yine son 15 yıla özgü çalışmalara bakıldığında özellikle çokkültürlülük ve kazanımlar bağlamında din öğretimi programlarının değerlendirildiği görülmüştür. Çokkültürlülük

bağlamında Alevilik ve Sünnilik konusu din öğretimi programları açısından ele alınırken, kuramsal karşılaştırma bağlamında din öğretimi programlarında davranışçı kuramdan uzaklaşıldığı ifade edilmektedir (Yılmaz, 2009; Usta Doğan, 2017; Tosun - Sözen, 2017; Ev, 2010). Ancak bu değerlendirmeler 2007 yılında uygulamada olan din öğretimi programını kapsamaktadır. Bu bakımdan günümüzde takip edilen din öğretimi programlarına yönelik incelemelerin sınırlılığı göze çarpmaktadır.

2018 yılında uygulanmaya başlanan din öğretimi programı ile ilgili bazı çalışmalar (Bayraktar – Aksu, 2021, Meydan, 2019, Sancak, 2019, Tekin, 2019, Tetik, 2018, Yıldız, 2019) bulunmakla birlikte programın genel itibariyle değerlendirmesini amaçlayan iki çalışma dikkat çekmektedir (Ev, 2021; Aşlamacı, 2021). İlk çalışmada dinin gerçekliğe ulaşmada özgün bir yol olduğu hususu vurgulanarak okulun din olgusunu göz ardı edemeyeceği ifade edilmektedir. Bu bakımdan din öğretiminin öğrencilere gerçekliği bütün olarak görme fırsatlarını barındırdığı vurgulanmaktadır. Ayrıca dünyada kapsayıcı din öğretimi eğilimi olduğu belirtilmektedir (Ev, 2021, 316-317). Bu yönüyle Türkiye’de de din öğretiminin yeri ve önemine dikkat çeken Ev (2021), hâlihazırda uygulanmakta olan din öğretimi programını arka planı, paradigmaları ve öğrenme anlayışları ile incelemeye tabi tutmuştur. Özellikle söz konusu programın nasıl hayata geçirilmesi gerektiği hususuna dikkat çekerek öğretmenlere kılavuz olma açısından sınırlılıklarını dile getirmiştir. Bu bağlamda eğitimciler ve program geliştirme süreçlerine kılavuz niteliğindeki çalışmaların önemine vurgu yapılmıştır. Bununla beraber din ile ilgili kararlarında bilinçli vatandaş yetiştirme konusunda din öğretimi programlarının felsefesinin anlaşılması gerektiği öne çıkarılmıştır (Ev, 2021). Zira din öğretimi programlarının felsefesinin anlaşılması, uygulamada karşılaşılabilecek zorlukların aşılmasına da vesile olabilecektir. Bu bakımdan din öğretimi programının anlaşılmasına ve kılavuz niteliğindeki çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

2018 DKAB dersi (4-8. Sınıf) öğretim programının temel yaklaşımlarını değerlendirmeye tabi tutan diğer bir çalışma (Aşlamacı, 2021); eğitimsel ve dinbilimsel yaklaşımların neler olduğunu betimlemiştir. Buna ilave olarak temel yaklaşımların programın amaç, içerik, öğrenme-öğretme süreci ve ölçme değerlendirme öğelerine yansımalarını incelemiştir. Araştırma sonuçlarına göre; programda din öğretimi alanına özgü becerilere yer verilmemiş ve becerilerin din öğretimi ile ilişkisi kurulmamıştır. Bu yönüyle Ev (2021)’in çalışmasında da belirtilen öğretim programının kılavuzluğu sorgulanır hale gelmektedir. Bununla birlikte programda belirtilen eğitim felsefesi, din öğretimi modelleri ve din öğretimi süreçlerinin ilişkileri üzerinde bilimsel çalışmaların yapılması gerektiği de vurgulanmaktadır (Aşlamacı, 2021).

Din öğretimi programları ile ilgili çalışmalarda öne çıkan tespitler, öğretim programlarının denencelliği, sınırlılıkları ve değişkenliği (Sönmez & Alacapınar, 2015, 64-68) dikkate alındığında derinlemesine bilimsel araştırmaların kaçınılmazlığı söz konusudur. Nitekim öğretim programlarının hazırlanması, uygulanması ve değerlendirilmesi gibi farklı aşamalarda etkili olan birçok faktör bulunmaktadır. Ayrıca hangi öğretim alanına ait olursa olsun hiç değişmeyen bir öğretim programından bahsetmek mümkün değildir. Öğretim programlarının değişmesinin sebepleri arasında, eğitim ile hayatın iç içe olması ve birbirlerini etkilemesi bulunmaktadır. Dolayısıyla her ikisi arasında bir uyumun oluşması gerekmektedir. Bunun yanında sosyal, kültürel, politik, ekonomik, bilimsel, teknolojik ve iletişimsel alanlardaki dinamizm de öğretim programlarının dinamik bir yapıya kavuşmasını zorunlu kılmaktadır. Bu alanlardaki her bir değişim ve gelişme sonucunda öğretim programlarının her defasında yeniden değerlendirilmesi ve düzenlenmesi kaçınılmaz olmaktadır. Aksi halde öğretim programlarının hayattan kopuk olması ve değişime ayak uyduramaması, eğitimin kendini tekrarlayan, ezberci bir sisteme dönüşmesine yol açabilir (Odabaşı, 2014, 22-24; Demirel, 2006, 67; Varış, 1978, 23-24). Diğer taraftan toplumun ve bireyin değişen ihtiyaçları ve beklentileri de öğretim programlarının değişimini gerektiren önemli bir diğer faktördür (Sönmez & Alacapınar, 2015, 64). Bu gerçeklikler dikkate alındığında DKAB Öğretim Programlarının temel öğeleri ile analiz edilmesinin önemi daha net anlaşılabilir. Bir öğretim programının mahiyetini ortaya koyabilmek

için de amaç, içerik, öğrenme-öğretme süreci ve değerlendirme gibi programın temel öğelerini incelemek gerekmektedir (Karacaoğlu, 2014; Varış, 1978, 131-132).

Yukarıda bahsedildiği üzere özellikle günümüzde esas alınan DKAB Öğretim Programlarının benimsediği felsefenin programların temel öğelerine yansımaları analiz eden araştırmaların sınırlı olması, çalışmanın çıkış noktasını oluşturmaktadır. Bunun yanında çalışmanın eğitimcilerin söz konusu programı anlamlandırmasına ve programın işlevselliğine katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca din öğretimi programlarını geliştirme sürecindeki paydaşların nitelikli karar almasına ve DKAB Öğretim Programlarının bilimsel zeminde güncellenmesine ışık tutacağı kanaatini taşımaktadır. Bu düşünce ve kanaatle yola çıkılan çalışma, doküman analizi yöntemiyle inşa edilen nitel araştırma yolunu tercih etmiştir. Buna göre çalışma, “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programlarının temel felsefesi nedir ve bu felsefe, öğretim programlarının temel öğelerine ne ölçüde yansımıştır?” sorusu çerçevesinde programlar ile ilgili yazılı belgelerin içeriğinin sistematik olarak analizine (Kıral, 2020, 173-174) odaklanmıştır. Bu bağlamda öncelikle ilkököl 4, ortaoköl 5, 6, 7 ve 8 ile ortaöğretim 9, 10, 11 ve 12. sınıflara ait DKAB Dersi Öğretim Programlarının temel felsefesi ve yapısı hakkında bilgi verilmiştir. Ardından programların amaç, içerik, öğrenme-öğretme, değerlendirme öğeleri, programların temel felsefesi açısından ayrı ayrı incelemeye tabi tutulmuştur.

1. DKAB DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMLARININ TEMEL FELSEFESİ

DKAB Dersi Öğretim Programlarının temel felsefesine geçmeden önce söz konusu programın geliştirilme süreci ve temel özellikleri üzerinde durmakta yarar vardır. 2006 yılından itibaren uygulanmaya başlanan DKAB Dersi Öğretim Programları, diğer öğretim programları gibi, Talim Terbiye Kurulu'nun 19.01.2018 tarih ve 2 sayılı kararıyla 2018-2019 öğretim yılından itibaren tüm sınıf düzeylerinde değiştirilmiştir. Değişiklik sürecinde yurt içi ve dışındaki akademik çalışmalardan, farklı ülkelerin öğretim programlarından, çeşitli kuruluşlar tarafından hazırlanan raporlardan, öğretmen görüşlerinden yararlanıldığı ve buralardan elde edilen verilerin MEB'in ilgili birimlerinde oluşturulan çalışma gruplarınca değerlendirilerek programlarda değişime gidildiği ifade edilmiştir (DKABÖP (4-8)1, 2018, 7; DKABÖP (9-12), 2018, 7). Öğretim Programlarının genelinde vurgulandığı üzere değerler ve yetkinliklerin kazandırılması, temel beklentilerden biridir. Ancak bunlar da zaman içinde değişebilir yapıdadır. Bu nedenle öğretim programlarının yapılacak izleme değerlendirme sonuçlarına göre sürekli gözden geçirilerek gerekli görüldüğü takdirde güncelleneceği ve yenileneceği de belirtilmiştir (DKABÖP (4-8), 2018, 2, 3; DKABÖP (9-12), 2018, 2, 3).

Türkiye'de uygulanan bütün öğretim programlarının başlangıcında olduğu gibi DKAB Dersi Öğretim Programlarında da yaklaşık yedi sayfa “Millî Eğitim Bakanlığı Öğretim Programları” başlığıyla genel olarak programların hangi temel yaklaşıma sahip olduğuyula ilgili bilgilere yer verilmiştir. Bu başlangıcın ardından “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programının Uygulanması” ana başlığıyla dersin kendine ait programlarının uygulamasına yönelik açıklamalar yapılmıştır.

Öğretim programı geliştirme çalışmaları, belirlenen felsefi altyapının üzerine kurulur. Bu durumda felsefenin öğretim programının tüm öğelerini doğrudan etkilediği, kimi zaman da tamamen şekillendirdiği belirtilebilir. Programların temel felsefesini iki temel yaklaşımdan hareket ederek ele almak mümkündür: Bunlardan biri eğitimsel yaklaşım, diğeri de dinbilimsel yaklaşımdır. Programları uygulayıcısı konumunda olan öğretmenlerin bu bakış açılarını bilmeleri ve özümsemeleri programların hedeflerine ulaşması açısından önemlidir. Doğaldır ki bu bakış açılarından sapma programların hedef ve beklentilerden uzaklaşması sonucunu da doğurabilecektir.

1 Bundan sonraki bölümlerde ilkököl 4 ve Ortaoköl 5, 6, 7 ve 8. sınıflara ait Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı, “DKABÖP (4-8)”; Ortaöğretim 9, 10, 11 ve 12. sınıflara ait Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı ise “DKABÖP (9-12)” şeklinde kısaltılacaktır.

1.1. Dinbilimsel Yaklaşım

DKAB Dersi Öğretim Programlarında dinbilimsel yaklaşımını ortaya koyan bazı temel hususlar şunlardır:

Betimleyici yaklaşım: Programlarda hem İslam dini hem de diğer dinlerin betimleyici bir yaklaşımla öğretime konu edilmesi istenmektedir (DKABÖP (4-8), 2018, 8; DKABÖP (9-12), 2018, 8). Betimleyici yaklaşımda, betimlenmek istenen durum, olabildiğince tam ve dikkatli bir şekilde tanımlanmaya çalışılır (Büyüköztürk vd., 2014, 22). Bu yaklaşım, programların uygulanması esnasında İslam ve diğer dinlerle ilgili bilgilerin “olabildiğince tam ve dikkatli bir şekilde” verilmesini gerektirmektedir. Dolayısıyla özelde İslam dini, genelde de diğer dinlerle ilgili bilgiler verilirken, olanı olduğu gibi ortaya koymak temel hedeftir. Bu bağlamda hem İslam hem de diğer dinlerin öğretiminde dinlerin kendi metinleri, kaynakları ve kabulleri temel teşkil eder (DKABÖP (4-8), 2018, 9; DKABÖP (9-12), 2018, 9).

İslam dininin öğretimi: Programlarda İslam dininin öğretiminde “mezheplerüstü yaklaşım”, temel bakış açısını oluşturur (DKABÖP (4-8), 2018, 8; DKABÖP (9-12), 2018, 8). Mezheplerüstü yaklaşımda mezhep, tarikat, cemaat vb. olguların varlığı kabul edilmekle birlikte bu dini yorumların birbirlerinden farklı olan görüş ve öğretileri değil, ortak oldukları noktalar öğretim programına dâhil edilir (Tosun, 2012, 133). İslam dini çerçevesinde ortaya çıkan bütün farklı dini yorumların üzerinde birleşebilecekleri ortak noktaların da Kur’an ve sünnetten kaynaklanan ve herkes tarafından kabul edilen temel ilkeler olduğu söylenebilir.

İslam haricindeki dinlerin öğretimi: Programlarda İslam haricindeki dinlerin öğretiminde üç temel yaklaşım vurgulanmaktadır: “Bilimsel”, “dinler açılımlı” ve “olgusal yaklaşım” (DKABÖP (4-8), 2018, 9; DKABÖP (9-12), 2018, 8). Bilimsel yaklaşım; “bulguların deneysel gerekçesini göstermek için gerekli standart ve yöntemleri içerir. Olgular arasındaki uygunluk veya benzerlikleri, dünyada olmakta ve olmuş olanı gösterir.” (Büyüköztürk vd., 2014, 6-7). Bu çerçevede İslam haricindeki dinlerle ilgili geçmiş ve mevcut bilgiler objektif bir yaklaşımla ortaya konmaya çalışılır. İslam haricindeki dinlerin öğretiminde dikkat edilecek bir diğer ölçüt, “dinler açılımlı yaklaşım”dır. Dinler açılımlı yaklaşım ile kişinin kendi dinine bağlılığıyla birlikte benimsediği din veya mezhebin dışındaki dini yorumların çağın meydan okumalarına yönelik sunduğu fikirlere ve ufuklara açık olması anlaşılabilir (Kızılabdullah - Yürük, 2008, 112). Bu konuda dikkat edilecek bir diğer ölçüt, “olgusal yaklaşım”dır. Olgusal süreç, betimleme olarak da bilinir. Amacı, olguları ve olgular arasındaki ilişkileri belirleme, sınıflama ve kaydetmedir (Büyüköztürk vd., 2014, 8). İslam haricindeki dinlerin öğretiminde bu yaklaşım çerçevesinde dinlerle ilgili olgular ve olgular arasındaki ilişkilerin belirlenmesi, sınıflanması ve kaydedilmesi yoluyla bilgilerin oluşturulması amaçlanmaktadır.

Din ve vicdan özgürlüğünü esas almak: Özellikle son dönemlerde ulusal ve uluslararası hukukta bireysel hak ve özgürlüklere geniş bir şekilde yer verilmektedir. Bu hak ve özgürlükler arasında din, vicdan ve düşünce özgürlüğü önemli bir yer tutmaktadır (Bkz. Yürük, 2015). Programlarda din ve vicdan özgürlüğünü koruma adına öğrencilerin dinî inançlarıyla ilgili açıklama yapmaya ve ibadetleri yerine getirmeye zorlanmayacağı açıkça belirtilmiştir (DKABÖP (4-8), 2018, 9; DKABÖP (9-12), 2018, 10).

1.2. Eğitimsel Yaklaşım

Programların merkeze aldığı en temel eğitimsel yaklaşımın yapılandırmacı anlayış olduğu söylenebilir. Belirtilen çoklu zekâ, öğrenci merkezli öğrenme, beceri temelli öğrenme gibi diğer yaklaşımlar ise programların uygulanması esnasında yapılandırmacı anlayışla birlikte dikkate alınması gereken diğer yaklaşımlar olarak belirtilmiştir (DKABÖP (4-8), 2018, 8; DKABÖP (9-12), 2018, 8). Şahin (2021, 303)’in öğretmen görüşleri doğrultusunda yaptığı çalışmada programın temel eğitimsel yaklaşımlarının programın kazanım, içerik, öğrenme öğretme süreçleri ve değerlendirme boyutlarına tam olarak yansıtılmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Korkmaz’ın (2022, 69) araştırmasında ise öğretmenler, programın öğrenci merkezli eğitim anlayışına uygun olarak düzenlendiğini, konuların farklı öğretim yöntem ve tekniklerini uygulamaya imkân tanıdığını ancak çoklu zekâ kuramına uygun olmadığını dile getirmiştir.

Programda ifade edilen öğrenme yaklaşımları, bilgi aktarmayı dolayısıyla ders kitapları ve öğretmeni öğrenme sürecinin merkezine alıp, öğrencilerin bilgi üretmesinden ziyade kendilerine aktarılan bilgi karşısında pasif bir şekilde dinleyici/izleyici haline dönüştüren geleneksel öğretim uygulamalarından (Deryakulu, 2000, 53) kaynaklanan sorunlara birer alternatif olarak ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla bu yaklaşımların öğrenme sürecindeki amaç, içerik, öğretmen, öğrenci ve ölçme-değerlendirme gibi temel unsurlara bakışı, geleneksel olarak nitelendirilen öğrenme yaklaşımlarından farklılaşmaktadır. Bu yaklaşımların vurguladıkları temel eğitimsel unsurlar şu şekilde özetlenebilir:

Amaç: Günümüzde benimsenen öğrenme yaklaşımlarının en temel amaçlarından biri, bireylerin öğrenme sürecindeki etkileşim aracılığıyla kendi öğrenmelerini oluşturmalarıdır. Bu süreçte öğrenme, “öğrencinin duyu organları aracılığıyla dış dünyadan algıladığı belirli bir nesne, olay, olgu ya da kavrama ilişkin zihninde kendi gerçeğini (bilgilerini) yapılandırması ya da en azından önceki deneyimlerine dayalı olarak gerçeği yorumlaması süreci” olarak tanımlanmaktadır (Deryakulu, 2000, 61). Dolayısıyla bu süreç, bireysel bir zihinsel inşa süreci olarak ifade edilebilir. Din öğretiminin amacının da aynı minvalde bireylerin kendilerine dinle ilgili aktarılan bilgileri alan ve uygulayan pasif bir unsur olması değil, aksine bilgi kaynaklarıyla zihinsel etkileşimde bulunarak kendi bilgisini oluşturması ve ona göre davranması olduğu söylenebilir.

İçerik: Bireye ve bireysel farklılıklara yapılan vurgu, muhtevanın da bu doğrultuda şekillenmesini beraberinde getirecektir. Zira günümüz öğrenme yaklaşımlarının dayandığı postmodern bilgi kuramına göre her ortam ve zamanda aynı kalan, değişmeyen, bireyden bağımsız bir bilgidен bahsedilemez. Birey, kendine has özellikleri, becerileri sayesinde çevresini algılamakta ve kendi bilgisini oluşturmaktadır. Dolayısıyla bilginin doğruluğu konusunda bir görecelik oluşmaktadır. İçerik oluşturulurken de içeriğin herkesin mutlaka kabul etmek zorunda olduğu, tartışmasız bilgilerden oluştuğu iddia edilemez. Bu durumda öğrencilerin birbiriyle bağlantısı olmayan bilgiler, anlamlar ya da yorumlar oluşturabileceği ayrıca bunların öğrencilerin önbilgi ve beceri yetersizlikleri, sübjektif olmaları gibi sebeplerle eşit geçerliliğe sahip olamayabileceği şeklinde endişeler ortaya çıkabilmektedir (Deryakulu, 2000, 62). Bu noktada öğretmenin hazırlayacağı çeşitli etkinlikler aracılığıyla içerik hakkında öğrencinin bireysel olarak ya da diğer öğrencilerle etkileşime girip sosyal bir öğrenme deneyimi yaşayarak bilinçli bir şekilde kendi bilgisini inşa etmesine yardımcı olması, endişelerin ortadan kaldırılmasına katkı sağlayabilecektir. Şu halde din öğretiminde de öğrencinin mümkün olduğunca farklı bilgi kaynaklarıyla karşılaşabilmesini, içerik hakkında farklı açılardan fikirler ileri sürebilmesini ve üretebilmesini sağlayacak bir içerik oluşturulmasına dikkat etmek gerekmektedir.

Öğretmen: Amaç ve içerikte yer alan bilgiler birlikte değerlendirildiğinde programlarda belirtilen öğrenme yaklaşımları doğrultusunda öğretmenin rolünün önceden belirlenmiş, kalıp bilgilerin aktarılması değil, bireysel bilgi, anlam ya da yorumların yapılandırılmasının gerçekleşebileceği öğrenme ortamlarının oluşmasına yardım etmek olduğu söylenebilir. Bunu gerçekleştirmek için de öğrenciye zengin bilgi kaynaklarının ve öğrenme ortamında bulunan kişilerle (öğretmen ve öğrenciler) işbirliğinin sağlanması önem arz etmektedir. Böylece öğrencilerin ders kitabı ve öğretime bağlı kalması sonucu oluşabilecek çoğunlukla sınırlı bir anlayıştan uzaklaşarak kendi kişisel anlam, yorum ve değerlendirmelerini oluşturmaları daha da kolaylaşacaktır. Programlar da bu gerçekten hareketle sadece bilgi aktaran değil, bireysel farklılıkları dikkate alan bir yapı arz etmektedir (DKABÖP (4-8), 2018, 1; DKABÖP (9-12), 2018, 1).

Öğrenci: Programlarda benimsenen yaklaşımlar çerçevesinde öğrencilerden pasif bir alıcı olmaları değil, kendine ait bilgiyi üretmede etkin bir rol üstlenmeleri beklenmektedir. Bu şekilde hareket eden bir öğrenci karşılaştığı bilgileri mutlak, değişmez bilgiler olarak hemen kabul etmeyip analiz, sentez, karşılaştırma, değerlendirme, yorumlama gibi işlemlere tabi tutacaktır. Aslında bu ifadeler, öğrencilerden temel olarak beklenen rolün bilgiye sahip olmaktan çok yaratıcı düşünme, eleştirel düşünme, problem çözme gibi bazı temel beceriler geliştirmesi

olduğunu göstermektedir. Din öğretimi açısından bu rolün çok elzem olduğu söylenebilir. Zira öğrencinin öğrenme süreci sonunda karşılaştığı ve/veya karşılaşacağı bireysel ve toplumsal problemlere dinin nasıl bir bakış açısı sunduğunu keşfetmesi ve o problemleri çözmesi ancak araştıran, sorgulayan, eleştiren, tartışan, yaratıcı düşünceler ortaya koyan bir kişilik yapısına sahip olmasıyla mümkün hale gelebilecektir. Programlarda da bu tür becerilerin geliştirilmesinin önemi vurgulanmış, buna imkân veren öğrenme ortamlarının sağlanmasının hedeflendiği belirtilmiştir (DKABÖP (4-8), 2018, 8; DKABÖP (9-12), 2018, 8).

Ölçme-değerlendirme: Günümüzde hâkim olan eğitim anlayışında öğrencilerin hepsinin aynı bilgileri öğrenmesi beklenmediği için ayrı ayrı öğrenme etkinlikleri ve değerlendirme ölçütleri kullanılır. Yapılacak ölçme-değerlendirme, öğrencinin öğrenme sürecindeki bütün etkinliklerini esas alacak şekilde gerçekleştirilir. Öğrenciler kendi öğrenme sürecinde sorumluluğun kendilerine ait olduğunu bilir ve sürecin planlanması, yürütülmesi ve değerlendirilmesinde aktif rol alır (Mızıkacı vd., 2019, 946).

Tablo 1. Geleneksel ve Günümüz Eğitim Yaklaşımların Karşılaştırılması

Öğrenme sürecinin temel unsurları	Geleneksel (objektivist) yaklaşımlar	Demokratik (subjektivist/yapılandırmacı) yaklaşımlar
Amaç	Bilgi aktarımı	Öğrenmenin bireysel inşası
İçerik	Mutlak, kesin bilgiler	Değişebilir bilgiler
Öğretmen	Aktif	Pasif
Öğrenci	Pasif	Aktif
Ölçme-değerlendirme	Sonuç odaklı	Süreç odaklı

2. DKAB DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMLARININ TEMEL ÖĞELERİ

2.1. Genel Amaçlar

Ülkemizde eğitim-öğretim sürecinde ulaşılmak istenen sonucu belirtmek üzere amaç mı yoksa hedef kavramının mı kullanılacağı ile ilgili tartışmalar yapılmış, çoğu zaman da aynı anlamı ifade etmek için her iki kavram birbirinin yerine kullanılmıştır. Diğer taraftan amaç kavramının daha geneli, hedef kavramının daha özeli vurguladığı belirtilerek her iki kavram arasında bir ayırım yapanlar da olmuştur (Doğanay & Sarı, 2007, 42). Programlar incelendiğinde asıl olarak “amaç” kavramının kullanıldığı, zaman zaman da “...değer ve beceri kazandırma hedefli...” şeklinde hedef kavramına yer verildiği görülmektedir (DKABÖP (4-8), 2018, 1; DKABÖP (9-12), 2018, 1).

Eğitimin amacı, eğitim aracılığıyla kazanılması gereken nitelikler ya da kazanımlar olarak ifade edilebilir. Belirtilen bu nitelik ya da kazanımların bir kısmı doğuştan gelmekle birlikte çoğu sonradan elde edilir. Aynı zamanda bunlar toplumdan topluma zamandan zamana değişim gösterebilmektedir (Doğanay & Sarı, 2007, 38). Türk Milli Eğitiminin amaçları da 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanununun 2. maddesinde belirtilmiştir (Millî Eğitim Temel Kanunu, 24 Haziran 1973). Belirtilen bu amaçlar Millî Eğitim Bakanlığına bağlı “örgün eğitim kurumları yani okullarda eğitim programı içindeki dersler aracılığıyla gerçekleştirilmeye çalışır. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinden de bu doğrultuda Millî Eğitimin genel amaçlarına katkı yapması beklenir. DKAB Dersi Öğretim Programlarının amaçlarının ortaya konulduğu (DKABÖP (4-8), 2018, 8-9; DKABÖP (9-12), 2018, 8-9) ifadelerden hareketle amaçlar; bireysel/insani, toplumsal/kültürel ve dini/ahlaki amaçlar olarak sınıflandırılabilir. Her ne kadar böyle bir sınıflandırma yapılsa da bu amaçların zaman zaman iç içe geçtiği ve birbirinden ayırıştırmanın zor olduğu ifade edilmelidir. Dolayısıyla aşağıda belirtilen bazı amaçlar, bireysel/insani, toplumsal/kültürel ya da dini/ahlaki olarak her üç kategoriye de dahil edilebilir. Ancak yoğunluğun bireysel/insani, toplumsal/kültürel ya da dini/ahlaki taraftan hangisine doğru daha ağır bastığı düşünülüyorsa amaçlar o kategorinin altına yerleştirilmiştir. Ayrıca hem İlk ve Ortaokul (4-8. Sınıflar) hem de

Ortaöğretim (9-12. Sınıflar) DKAB Dersi Öğretim Programlarında belirtilen amaçlar neredeyse birbirinin aynı olmakla birlikte zaman zaman az da olsa farklılaştığı görülmektedir. Aşağıda yeri geldikçe bu farklılıklara işaret edilecektir.

a. Bireysel/İnsani Amaçlar

Programların en önemli amaçlarından biri, bireyin gelişimine katkı sağlamaktır. Bireysel gelişimi desteklemesi beklenen alanlar arasında; “bedensel, zihinsel ve duygusal gelişim, öz farkındalık, öz güven ve öz disipline sahip, bilgiyi üreten, hayatta işlevsel olarak kullanabilen, problem çözebilen, eleştirel düşünen, girişimci, kararlı, iletişim becerilerini elde etmiş, ilgi ve yetenekleri doğrultusunda bir mesleğe, yükseköğretime ve hayata hazır bireyler olma” sayılabilir (DKABÖP (4-8), 2018, 1-2). Programlarda öğretmenlerden gelişim dönemi özelliklerini iyi bilmeleri ve gelişim açısından riskli ve kritik zamanlara hassasiyet göstermelerinin istendiği de ifade edilmiştir. Bu duruma örnek olarak ergenlik döneminin kimlik edinimi açısından kritik olduğu ve eğitimin bunu destekleyici sosyal etkileşimleri artırması ve yönetmesi gerektiği belirtilmiştir (DKABÖP (4-8), 2018, 6). Bunların dışında bireysel amaçlar kapsamında yer alan “gündelik hayatta ihtiyaç duyulacak temel düzeyde sözel, sayısal ve bilimsel akıl yürütme, anadilde iletişim, yabancı dillerde iletişim, matematiksel yetkinlik ve bilim/teknolojide temel yetkinlikler, dijital yetkinlik, öğrenmeyi öğrenme” (DKABÖP (4-8), 2018, 1) gibi bireyin akademik gelişimini sağlamaya yönelik amaçlar da önemli bir yer tutmaktadır.

b. Toplumsal/Kültürel Amaçlar

Programlarda çeşitli bilgi, beceri ve davranışlar geliştirilmeye çalışılırken bunlar arasında bütünlüğün kurulmasını sağlayan bir bağlantı ve bunlarla ilgili bakış açısı oluşturulması gerektiği düşüncesi bulunmaktadır. Bu bağ ve ufkun sağlanmasında en önemli unsurlardan birinin değerler olduğu vurgulanmıştır. Programlarda “sevgi, saygı, kardeşlik, arkadaşlık ve dostluk bağlarını güçlendiren; vatan, millet, bayrak, şehitlik, gazilik gibi millî birlik ve beraberliği pekiştiren değerlerin öğrencilerin zihninde güçlü bir şekilde yer etmesine özen gösterildiği” belirtilirken (DKABÖP (4-8), 2018, 10) programlarda yer alan “kök değerler” arasında şunlar gösterilmektedir: “Adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik” (DKABÖP (4-8), 2018, 2-3). Bu tür temel değerlerin anlaşılması, benimsenmesi ve sahip olunan değerlerle uyumlu bir şekilde hareket edilmesi temel hedefler arasındadır (DKABÖP (9-12), 2018, 8). Belirtilen temel değerlerin kazanılması neticesinde öğrencilerin insana, düşünceye, hürriyete, ahlaki olana ve kültürel mirasa saygı çerçevesinde davranmaya teşvik edileceği belirtilir (DKABÖP (4-8), 2018, 10).

Programlarda Türkiye Yeterlilikler Çerçevesinde (TYÇ) belirlenen sekiz anahtar yetkinlik yer almaktadır: “Anadilde iletişim, yabancı dillerde iletişim, matematiksel yetkinlik ve bilim/teknolojide temel yetkinlikler, dijital yetkinlik, öğrenmeyi öğrenme, sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinlikler, inisiyatif alma ve girişimcilik, kültürel farkındalık ve ifade”. Toplumsal bir miras olarak kabul edilen değerlerin hayata ve uluslararası alana katılması ve katkı sunmasını sağlayan eylemsel boyutunun da yetkinlikler olduğu belirtilmiştir. Dolayısıyla değerler ve yetkinliklerin teori-pratik bütünlüğünü sağlamada önemli bir işlev gördüğü de vurgulanan hususlardandır (DKABÖP (4-8), 2018, 2). Bu bağlamda programların toplumsal amaçları arasında; “milli, manevi ve ahlaki değerleri benimseme, üretken ve aktif vatandaşlar olarak yurdumuzun iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmasına katkıda bulunma, haklarını kullanma ve sorumluluklarını yerine getirme, sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinlikler, inisiyatif alma ve girişimcilik, kültürel farkındalık ve ifade, ahlaki bütünlük, sosyal becerileri geliştirme, empati yapabilme, topluma ve kültüre katkı sağlama” vb. (DKABÖP (4-8), 2018, 1-4) sayılabilir.

c. Dini/Ahlaki Amaçlar

Programlarda listelenen genel amaçların hepsi bireysel ve/veya toplumsal amaçlar içerisine dâhil edilebilirdi. Ancak bunların DKAB dersinin kendi konu alanına has amaçlar olması nedeniyle belirtilen amaçlara dini/ahlaki amaçlar şeklinde diğerlerinden ayrı bir kategoride yer verilmiştir.

İlk ve Ortaokul (4-8. Sınıflar) DKAB Dersi Öğretim Programında (2018, 8-9) öğrencilerin ulaşması beklenen dini/ahlaki amaçlar şu şekilde sıralanabilir: “Dinî ve ahlaki kavramları tanıma, dinin sosyal hayat, kültür ve medeniyet unsurları üzerindeki etkilerini kavrama, farklı inanç ve yorumları tanıma, bunlara saygı duyma ve farklılıklarla bir arada yaşama becerisi kazanma, çevredeki dinî davranış, yorum, tutum ve deneyimlerin farkında olma, ahlaki değerleri tanıma ve bunları içselleştirme, İslam dininin ana kaynaklarını tanıma, Hz. Muhammed’in (s.a.v.) hayatını ve örnek ahlakını tanıma, İslam dininin inanç, ibadet ve ahlak ilkelerini açıklama, bazı dua ve surelerin muhtevasını ana hatlarıyla tanıma, inanç ve ibadetlerin davranışları güzelleştirmedeki olumlu etkisinin farkına varma, dinin hayatı anlamlandırmadaki rolünü fark etme”.

Ortaöğretim (9-12. Sınıflar) DKAB Öğretim Programında (2018, 8-9) yer alan dini/ahlaki amaçlar biraz farklılaşmıştır: “Millî, ahlaki, insani ve kültürel değerleri benimseme, Hz. Muhammed’in İslam dinindeki konumunu kavrama, İslam dininin; kültürümüz, dilimiz, sanatımız, örf ve âdetlerimiz üzerindeki etkisini fark etme, Türk-İslam kültürünün oluşmasına etki eden bazı önemli şahsiyetleri tanıma, İslam düşüncesinin farklı anlayış ve yorum biçimlerini tanıma, yaşayan dünya dinlerini tanıma, insanlar, toplumlar ve milletlerarası ilişkilerde dinin önemli bir unsur olduğunu fark etme”.

Ortaöğretim (9-12. Sınıflar) DKAB Dersi Öğretim Programında (2018, 8-9), ilk ve ortaokul programındaki amaç ifadelerinden bazıları değiştirilmiştir. “Dinî ve ahlaki kavramları tanıma” ifadesine “...ve bunlar arasında ilişkileri fark etme” ifadesinin eklenmesi; “İslam dininin ana kaynaklarını tanıma” ifadesindeki “ana” yerine “temel” ifadesinin kullanılması; “İslam dininin inanç, ibadet ve ahlak ilkelerini açıklama” ifadesinin “İslam dininin iman, ibadet ve ahlak esasları arasındaki ilişkiyi analiz etme”, “Farklı inanç ve yorumları tanıma ve bunlara saygı duyma” ifadesinin ise “Farklı din, inanç ve yorumlara saygı duyma” ifadesine dönüşmesi bunlara örnek olarak verilebilir.

Programlardaki dini/ahlaki amaç ifadelerindeki farklılıklar ve benzerlikler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Tablo 2. DKAB Dersi Öğretim Programlarındaki Dinî/Ahlaki Amaç İfadelerindeki Farklılıklar ve Benzerlikler²

İlk ve Ortaokul DKAB Dersi Öğretim Programındaki Dinî/Ahlaki Amaç İfadeleri	Ortaöğretim DKAB Dersi Programındaki Dinî/Ahlaki Amaç İfadeleri	DKAB Dersi Programlarındaki Dinî/Ahlaki Amaç İfadeleri	Öğretim Benzer
Dinin sosyal hayat, kültür ve medeniyet unsurları üzerindeki etkilerini kavrama	Millî, ahlaki, insani ve kültürel değerleri benimseme	Dinî ve ahlaki kavramları tanıma <u>ve bunlar arasında ilişkileri fark etme</u>	
Çevredeki dinî davranış, yorum, tutum ve deneyimlerin farkında olma	Hz. Muhammed’in İslam dinindeki konumunu kavrama	İslam dininin ana/ <u>temel</u> kaynaklarını tanıma	
Ahlaki değerleri tanıma ve bunları içselleştirme	İslam dininin; kültürümüz, dilimiz, sanatımız, örf ve âdetlerimiz üzerindeki etkisini fark etme	İslam dininin inanç, ibadet ve ahlak ilkelerini açıklama/ <u>İslam dininin inanç, ibadet ve ahlak esasları arasındaki ilişkiyi analiz etme</u>	
Hz. Muhammed’in (s.a.v.) hayatını ve örnek ahlakını tanıma	Türk-İslam kültürünün oluşmasına etki eden bazı önemli şahsiyetleri tanıma	Farklı inanç ve yorumları tanıma ve bunlara saygı duyma/ <u>Farklı din, inanç ve yorumlara saygı duyma</u>	
Bazı dua ve surelerin muhtevasını ana hatlarıyla tanıma	İslam düşüncesinin farklı anlayış ve yorum biçimlerini tanıma	Dinin hayatı anlamlandırmadaki rolünü fark etme	

² Tabloda birinci ve üçüncü sütunda hem ilk ve ortaokul hem de ortaöğretim DKAB Dersi Öğretim Programlarının birbirinden farklı, ikinci sütunda ise benzer amaçlarına yer verilmiştir. İkinci sütunda Ortaöğretim DKAB Dersi Öğretim Programlarında İlk ve Ortaokul DKAB Dersi Öğretim Programlarından farklı olan ifadeler italik ve altı çizili olarak belirtilmiştir.

İnanç ve ibadetlerin davranışları güzelleştirmedeki etkisinin farkına varma	Yaşayan dünya dinlerini tanıma İnsanlar, toplumlar ve milletlerarası ilişkilerde dinin önemli bir unsur olduğunu fark etme
---	--

Çiçek (2019, 62)'in öğretmenlerin DKABÖP (4-8) ile ilgili görüşlerini tespit etmeyi hedefleyen çalışmasında dersin amaçlarının anlaşılabilirlik düzeyi ve içeriği amaçları gerçekleştirilebilir düzeyinin yüksek olduğu, öğrenci davranışı kazandırma ve geliştirme yönünden de yeterli olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Ancak araç-gereç eksikliği, aile, çevre ve okulun derse karşı tutumu, amaçların davranışa dönük olmaması, programın amaçlarının iyi belirlenmemesi, özel öğretim yöntemlerinin uygulanmaması, ders saatinin yetersizliğini, içeriğin amaçlara ulaşmaya yeterince dönük olmaması ve programın amaçlarının iyi belirlenmemiş olması gibi unsurların amaçların gerçekleşmesinde zaman zaman engel oluşturduğu da tespit edilmiştir. Diğer taraftan amaç ifadeleri incelendiğinde, bu ifadelerin programların temel felsefesi kapsamında yer alan din bilimsel ve eğitimsel yaklaşımlar doğrultusunda hazırlandığı şeklinde bir değerlendirme yapılabilir. Bu yaklaşımlar, öğrencilerin okul ile hayatları arasında doğru bilgiye ve becerilere dayalı bir bağ kurarak hayatı anlamlandırabilmesini ve problemlerini çözebilmesini hedeflemektedir. Ayrıca öğrencilerin sahip olduğu din anlayışıyla dinî farklılıklara dayalı bir ayrımcılığa gitmeden birlikte yaşayabilme becerisini de kazanması öngörülmektedir (Yapıcı & Yürük, 2015, 41).

2.2. Kazanımlar

MEB tarafından 2004-2005 eğitim yılından itibaren uygulanmaya başlanan öğretim programlarıyla birlikte genel amaçların altındaki düzeylerde kalan amaçlar için “kazanım” kavramı kullanılmaya başlanmıştır. Kazanım; “öğrenme süreci içerisinde planlanmış ve düzenlenmiş yaşantılar sayesinde öğrencilerde görülmesi beklenen bilgi, beceri, tutum ve değerler” olarak tanımlanabilir (Doğanay & Sarı, 2007, 43). Kazanımlar, o üniteye kazandırılacak temel kavram, ilke, genelleme, tutum ya da becerilerin ifadesidir. Programlarda yer alan ünitelerde de bu doğrultuda çeşitli kazanımlara yer verilmekle birlikte kazanımların neredeyse tamamının bilişsel alana hitap ettiği görülmektedir. Programların amaç ve kazanımlarının gerçekleşmesinde teoride görülen bu ve buna benzer durumlarla ilgili ortaya çıkabilecek eksiklere yönelik öğrenme etkinlikleriyle ilgili uyarlamalar konusunda öğretmenlere önemli görevler düşmektedir (DKABÖP (4-8), 2018, 6; DKABÖP (9-12), 2018, 6).

Programların en önemli unsuru olarak ifade edilen kazanımların öğrencilerin gelişim düzeyleri, amaçlar ve içeriğin göz önünde bulundurularak hazırlandığı, öğrenci başarısının da kazanımların edinilmesine bağlı olduğu belirtilmiştir. Gelişim dönemleriyle ilgili bazı temel yönelimlerin olduğu, gelişimin bir bütün olduğu, gelişim alanlarından birindeki değişimin diğer gelişim alanlarını da etkileyebileceği gibi bilgilere yer verilmiştir. Programlar geliştirilirken kazanım ve becerilerin hazırlanmasında, sınıflar düzeyinde ders dağılımı ve derslerin birbirleriyle ilişkilerinde bu ardışıklık, yönelimler, gelişim alanları arasındaki etkileşim gibi temel noktalara dikkat edilmiştir. Öğretmenlerden de kazanımların gerçekleşmesi için gerekli şartları hazırlayarak öğrenme sürecine rehberlik etmeleri beklenmektedir (DKABÖP (4-8), 2018, 11; DKABÖP (9-12), 2018, 11). Programlarda her üniteyle ilgili kazanımlar verildikten sonra her kazanımla ilgili yapılacak etkinliklerde göz önünde bulundurulacak hususları içeren açıklamalara da yer verilmiştir. Tüm bunlarla birlikte kazanımlar hazırlanırken dikkat edilen ilkeler şu şekildedir:

a. Sarmal ve Bütünsel Yapı: Programlarda kazanımların sarmal özellikte olduğu belirtilmektedir (DKABÖP (4-8), 2018, 1; DKABÖP (9-12), 2018, 1). Sarmal özelliği bulunan programlarda içerik doğrusal olmaktan ziyade yeri geldikçe tekrar edilebilir türdendir. Burada amaç sadece konuyu hatırlatmak değil aynı zamanda kapsamı genişletmektir (Demirel, 2006, 127). Bütünlük ilkesi, bireyin gelişiminin bir bütün olduğunu, bireyin sadece zihinsel yönünün olmadığını bedensel, ruhsal, ahlaki vs. diğer yönlerinin olduğunu, bunlarının birbirleriyle ilişkili

olduğunu ve geliştirilmezlerse bireyin bundan olumsuz etkileneceğini vurgular. Bu ilkenin bir gereği de bilgilerin birbirine bağlı ve birbirini tamamlayıcı olmasıdır. Programlarda da belirtildiğine göre kazanımlar; değerler, beceriler ve yetkinliklerin göz önünde bulundurulduğu bütüncül bir bakış açısıyla oluşturulmuştur (DKABÖP (4-8), 2018 ; DKABÖP (9-12), 2018, 1).

b. Yetkinlik, Güncellik, Geçerlik ve Hayatilik: Programlara göre kazanım ve açıklamaların bir diğer özelliği, ilgili disiplinle bağlantılı bir şekilde “yetkin, güncel, geçerli ve eğitim öğretim sürecinde hayatla ilişkileri kurulabilecek nitelikte” olmasıdır (DKABÖP (4-8), 2018, ; DKABÖP (9-12), 2018, 1). Yetkinlik, “kişinin görevlerinin ve işlevlerini mükemmel bir şekilde yapabilme noktasına gelebilmesi için sahip olması gereken davranış kalıpları” olarak tanımlanabilir (Woodruffe, 1993, 29). Bu tanımdan hareketle kazanım ve açıklamaların ilgili disiplinin gerektirdiği bireysel yeterliklere ulaştırabilme özelliğine sahip olmasına yönelik olduğu söylenebilir. Kazanımların öğrencinin ilgi ve dikkatinin canlı olduğu güncel olay ve olgulardan faydalanması (Taşdemir, 2007, 99) ise güncellik özelliğini taşıdığı anlamına gelir. Bu doğrultuda öğrencileri ulusal ve evrensel alanda güncel olay ve sorunlarla karşılaştırmak, bilimsel, sosyal, kültürel, sanatsal duyarlıklarını geliştirmeye yönelik uygulamalar da bu ilkeyle gerçekleştirilebilir (Dirik, 2014, 114). Geçerlik, “ölçülen değer o değişkenin gerçek değeri olup olmadığını ya da gerçek değere ne kadar yakın olduğu”nun belirlenmesini gerektirir (Kelecioğlu - Göçer Şahin, 2014, 2). Kazanımların geçerli olması ifadesinden kazanımlarla elde edilmesi hedeflenen din ile ilgili biliş, duyuş ve devinîşlerin sahih kaynaklara dayalı olması anlaşılabilir. Hayatilik ilkesi geleneksel eğitim anlayışında öğrencinin hayata hazırlanması olarak anlaşılmakta ve uygulanmaktaydı. Ancak günümüz eğitiminde okul ile hayatın iç içeliği vurgulanmakta, toplumda ne var ve yaşanıyorsa okulda da onların olması gerektiği düşüncesi hâkim olmaktadır. O halde günümüzde hayatilik ilkesinin gereği, öğrenme ortamında kazanımların okul ile hayat, teori ile pratiğin bir arada bulunmasını sağlayacak şekilde düzenlenmesidir (Dirik, 2014, 113-114).

Bu ilkelerin dışında programda bulunan kazanım ifadelerinin öğrenci davranışına yönelik hazırlandığı görülmektedir. Başka bir deyişle programda yer alan kazanım ifadeleri öğrenci davranışları açısından oluşturulmuş olup öğrenciler tarafından elde edebilecek niteliktedir. Kazanımlarda kimi zaman; “Evrendeki mükemmel düzen ile Allah’ın (c.c.) varlığı ve birliği arasında ilişki kurar.” (DKABÖP (4-8), 2018, 21) ve “Hz. Muhammed’in örnek şahsiyetini tanıır.” (DKABÖP (9-12), 2018, 25) gibi genel, kimi zaman da “Sofra adabına riayet eder.” (DKABÖP (4-8), 2018, 23) ve “Kur’an-ı Kerim’den gençlerle ilgili ayetlere örnekler verir.” (DKABÖP (9-12), 2018, 20) gibi açıkça belirlenmiş hedef davranışa dönük ifadeler kullanılmıştır. “Hz. Lokman’ın (a.s.) öğütlerini hayatına yansıtmaya özen gösterir.” (DKABÖP (4-8), 2018, 23) ve “Tutum ve davranışlarında ölçülü olmaya özen gösterir.” (DKABÖP (9-12), 2018, 23) gibi kazanımlarda da öğrencilerin öğrendikleri bilgileri kendi hayatlarıyla ilişkilendirmeleri amaçlanmaktadır. Zira sadece bilişsel düzeyde gerçekleşen, gündelik hayatla ilişkilendirilmeyen dolayısıyla davranışlara yansımaya öğrenmeler karakter, ahlak ve değer eğitimi bağlamında istendik sonuçlara ulaşmayı zorlaştırabilir. Bununla birlikte programda sayıca bilişsel kazanımların oldukça fazla, duyuşsal ve psikomotor kazanımların ise çok az olduğu şeklinde bir değerlendirme yapılabilir. Şahin (2021, 305)’in çalışmasına göre de öğretmenler, programda bulunan kazanımların sayıca yeterli ve öğrenci seviyesine uygun olduğu ancak kazanımların daha çok bilişsel alanla ilgili olduğu görüşündedirler. Korkmaz (2022, 68)’in araştırmasında görüştüğü öğretmenlerin 7. sınıf kazanımlarına yönelik değerlendirmelerine göre ise “İslam Düşüncesinde Yorumlar” ünitesinin haricindeki diğer ünitelerde yer alan kazanımlar çoğunlukla öğrenci seviyesine uygun, öğrencilerin ihtiyaç duyacağı özelliklere sahip ve öğrencilerin ulaşabileceği niteliktedir. “İslam Düşüncesinde Yorumlar” ünitesinin kazanımları çerçevesinde farklı yorumlardan bahsedilmesinin öğrencilerde kafa karışıklığı oluşturması nedeniyle öğrenci seviyesine uygun olmadığı da ifade edilen bir başka görüştür.

2.3. İçerik/Muhteva

Programlarda içeriği oluşturan bilgilerin bazıları uzun süre ihtiyacı karşılayabiliyorken bazıları da karşılayamamaktadır. Çünkü karşılaştığımız olaylar, olgular, sorunlar vs. sahip

olduğumuz bilgilerin zamanla değişimini zorunlu kılmaktadır. Çünkü bireysel ve toplumsal ihtiyaçlar sürekli değişmektedir. Bu nedenle sık sık içerik değişimine başvurulabilmektedir. Zira içerikteki bilgilerin geçerli yani dayanıklı ve güvenilir/sağlam olması beklenir (Demirel, 2006, 120). İçerik, belli bilgi kategorilerinden (disiplinlerden) oluşmaktadır. Bu kategoriler başka alt boyutlara, alt boyutlar da kendi içinde ayrı ayrı parçalara ayrılabilir. Her dersin kendisine ait ünitelere, ünitelerin de konulara sahip olması, bu anlamda değerlendirilebilir. Bu bağlamda DKAB Dersi Öğretim Programlarında her bir sınıfta 5 ünite yer almaktadır. Ünite açıklaması başlığıyla o ünite içerisindeki konuların isimleri sıralanmış ve bazı ünitelerde buna ek olarak “Üniteye konuların özelliğine göre başta ayet ve hadisler olmak üzere, sözlü ve yazılı edebiyatımızdan (hikâye, şiir, beyit gibi) düzeye uygun metinlerden yararlanılır.” ifadesi bulunmaktadır. Ünite ve konuların oluşturulmasında hedefler, amaçlar, öğrencilerin hazırbulunuşlukları, konular arasında aşamalılığın ve ilişkilerin dikkate alındığı belirtilmiştir.

Öğretim Programlarının uygulanmasında en temel görev öğretmene düşmektedir. Günümüz eğitim anlayışlarında öğretmene düşen görevin sınıf içi etkinliklerde öğrencilerin öğrenmesine kılavuzluk etmeleri olduğu unutulmamalıdır. Yani öğretmen, konuyu öğreten değil, öğrencinin öğrenmesine rehberlik eden kişidir. Bu nedenle derslerin öğretmenin bilgileri sunması, öğrencilerin de kendilerine sunulan bilgileri almaları şeklinde geçmesi beklenmemektedir. Öğretmen istenilen, öğrencilerin aktif bir şekilde içerikle meşgul olmasını sağlayacak strateji, yöntem ve tekniklere başvurmalıdır. Yani öğrencinin kendi bilgi, beceri, değer ve tutumlarını çeşitli etkinlikler aracılığıyla yine kendisinin geliştirmesine yardımcı olmalıdır.

Programda her üniteyle ilgili ünite, kazanım ve açıklamaları ana başlığı altında ünite ismi, ünite açıklaması, kazanım ve açıklamaları ile anahtar kavramlar başlıkları bulunmaktadır. Programda yer alan üniteler ve konuları aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo 3. DKAB Dersi Öğretim Programının (4-8. Sınıflar) İçeriği

4. Sınıf	5. Sınıf	6. Sınıf	7. Sınıf	8. Sınıf
1. Günlük Hayattaki Dinî İfadeler	1. Allah İnancı	1. Peygamber ve İlahi Kitap İnancı	1. Melek ve Ahiret İnancı	1. Kader İnancı
1.1. Günlük Konuşmalarda Dinî İfadeler	1.1. Allah (c.c.) Vardır ve Birdir	1.1. Allah'ın (c.c.) Elçileri:	1.1. Görülen ve Görülemeyen Varlıklar	1.1. Kader ve Kaza İnancı
1.2. Dilek ve Dualarda Geçen Dinî İfadeler	1.2. Allah (c.c.) Yaradandır	1.2. Peygamberlerin Özellikleri ve Görevler	1.2. Melekler ve Ahiret Hayatı	1.2. İnsanın İradesi ve Kader
1.3. Bir Dua Tanıyorum: Sübhaneke Duası ve Anlamı	1.3. Allah (c.c.) Rahman ve Rahimdir	1.3. Peygamberler İnsanlar İçin En Güzel Örnektir	1.4. Ahiret Hayatının Aşamaları	1.3. Kaderle İlgili Kavramlar
	1.4. Allah (c.c.) Görür ve İşitir	1.4. Vahiy ve Vahyin Gönderiliş Amacı	1.5. Ahiret İnançının İnsan Davranışlarına Etkisi	1.4. Bir Peygamber Tanıyorum: Hz. Musa (a.s.)
	1.5. Allah'ın (c.c.) İle İrtibat: Dua	1.5. İlahi Kitaplar	1.6. Bir Peygamber Tanıyorum: Hz. İsa (a.s.)	1.5. Bir Ayet Tanıyorum: Ayet el-Kürsi ve Anlamı
	1.6. Allah (c.c.) İle İrtibat: Dua	1.6. Bir Peygamber Tanıyorum: Hz. Âdem (a.s.)	1.7. Bir Sure Tanıyorum: Nâs Suresi ve Anlamı	
	1.7. Bir Peygamber Tanıyorum: Hz. İbrahim (a.s.)	1.7. Bir Dua Tanıyorum: Kunut Duaları ve Anlamları”		
	1.8. Bir Sure Tanıyorum: İhlâs Suresi ve Anlamı			
2. İslam'ı Tanıyalım	2. Ramazan ve Oruç	2. Namaz	2. Hac ve Kurban	2. Zekât ve Sadaka
2.1. İslam'ın İnanç Esasları	2.1. Ramazan Orucu ve Önemi	2.1. Namaz İbadeti ve Önemi	2.1. İslam'da Hac İbadeti ve Önemi	2.1. İslam'ın Paylaşma ve Yardımlaşmaya
2.2. İslam'ın	2.2. Ramazan ve	2.2. Namaz Çeşitleri	2.2. Haccın Yapılışı	
		2.3. Namazın	2.3. Umre ve Önemi	

Şartları 2.3. Kur'an-ı Kerim 2.4. Bir Dua Tanıyorum: Âmentü Duası ve Anlamı	Oruçla İlgili Kavramlar 2.3. Kültürümüzde Ramazan ve Oruç 2.4. Bir Peygamber Tanıyorum: Hz. Davud (a.s.) 2.5. Bir Dua Tanıyorum: Rabbena Duaları ve Anlamı	Kılınışı 2.4. Bir Peygamber Tanıyorum: Hz. Zekeriya (a.s.) 2.5. Bir Sure Tanıyorum: Fil Suresi ve Anlamı	2.4. Kurban İbadeti ve Önemi 2.5. Bir Peygamber Tanıyorum: Hz. İsmail (a.s.) 2.6. Bir Ayet Tanıyorum: En'âm Suresi 162. Ayet ve Anlamı	verdiği Önem 2.2. Zekât ve Sadaka İbadeti 2.3. Zekât ve Sadakanın Bireysel ve Toplumsal Faydaları 2.4. Bir Peygamber Tanıyorum: Hz. Şuayb (a.s.) 2.5. Bir Sure Tanıyorum: Maûn Suresi ve Anlamı
3. Güzel Ahlak 3.1. Din Güzel Ahlakıtır 3.2. İnsani İlişkilerin Temeli: Sevgi ve Saygı 3.3. Bir Sure Tanıyorum: Fâtiha Suresi ve Anlamı	3. Adap ve Nezakat 3.1. Nezakat Kuralları 3.2. Selamlaşma Adabı 3.3. İletişim ve Konuşma Adabı 3.4. Sofra Adabı 3.5. Hz. Lokman'dan (a.s.) Öğütler 3.6. Bir Dua Tanıyorum: Tahiyyat Duası ve Anlamı	3. Zararlı Alışkanlıklar 3.1. Bazı Zararlı Alışkanlıklar 3.2. Zararlı Alışkanlıklara Başlama Sebepleri 3.3. Zararlı Alışkanlıklardan Korunma Yolları 3.4. Bir Peygamber Tanıyorum: Hz. Yahya (a.s.) 3.5. Bir Sure Tanıyorum: Tebbet Suresi ve Anlamı	3. Ahlaki Davranışlar 3.1. Güzel Ahlaki Tutum ve Davranışlar 3.2. Bir Peygamber Tanıyorum: Hz. Salih (a.s.) 3.3. Bir Sure Tanıyorum: Felak Suresi ve Anlamı	3. Din ve Hayat 3.1. Din, Birey ve Toplum 3.2. Dinin Temel Gayesi 3.3. Bir Peygamber Tanıyorum: Hz. Yusuf (a.s.) 3.4. Bir Sure Tanıyorum: Asr Suresi ve Anlamı
4. Hz. Muhammed'i Tanıyalım 4.1. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Doğduğu Çevre 4.2. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Ailesi 4.3. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Doğumu, Çocukluk ve Gençlik Yılları 4.4. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Mekke ve Medine Yılları 4.5. Bir Dua Tanıyorum: Salli ve Barik Duaları ve Anlamları	4. Hz. Muhammed ve Aile Hayatı 4.1. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Evliliği ve Çocukları 4.2. Bir Eş Olarak Hz. Muhammed (s.a.v.) 4.3. Bir Baba Olarak Hz. Muhammed (s.a.v.) 4.4. Bir Dede Olarak Hz. Muhammed (s.a.v.) 4.5. Hz. Muhammed (s.a.v.) ve Ailesinin Örnek Davranışları 4.6. Hz. Hasan (r.a.) ve Hz. Hüseyin (r.a.) 4.7. Bir Sure Tanıyorum: Kevser Suresi ve Anlamı	4. Hz. Muhammed'in Hayatı 4.1. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Daveti: Mekke Dönemi 4.2. Hicret 4.3. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Daveti: Medine Dönemi 4.4. Bir Sure Tanıyorum: Nasr Suresi ve Anlamı	4. Allah'ın Kulu ve Elçisi: Hz. Muhammed 4.1. Allah'ın (c.c.) Kulu Hz. Muhammed (s.a.v.) 4.2. Allah'ın (c.c.) Elçisi Hz. Muhammed (s.a.v.) 4.3. Bir Sure Tanıyorum: Kâfirun Suresi ve Anlamı	4. Hz. Muhammed'in Örnekliliği 4.1. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Doğruluğu ve Güvenilir Kişiliği 4.2. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Merhametli ve Affedici Oluşu 4.3. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) İstişareye Önem Vermesi 4.4. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Davasındaki Cesaret ve Kararlılığı 4.5. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Hakkı Gözetmedeki Hassasiyeti 4.6. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) İnsanlara Değer Vermesi 4.7. Bir Sure

					Taniyorum: Kureyş Suresi ve Anlamı
5. Din ve Temizlik	5. Çevremizde	5. Temel	5. İslam	5. Kur'an-ı Kerim	
5.1. İslam Dini ve Temizlik	Dinin İzleri	Değerlerimiz	Düşüncesinde	ve Özellikleri	
5.2. Bedenimi ve Giysilerimi Temiz Tutarım	5.1. Mimarimizde Dinin İzleri	5.1. Toplumumuzu Birleştiren Temel Değerler	Yorumlar	5.1. İslam Dininin Temel Kaynakları	
5.3. Evimi ve Okulumu Temiz Tutarım	5.2. Musikimizde Dinin İzleri	5.2. Dinî Bayramlar, Önemli Gün ve Geceler	5.1. Din Anlayışındaki Yorum Farklılıklarının Sebepleri	5.2. Kur'an-ı Kerim'in Ana Konuları	
5.4. Çevremi Temiz Tutarım	5.3. Edebiyatımızda Dinin İzleri		5.2. İslam Düşüncesinde Yorum Biçimleri	5.3. Kur'an-ı Kerim'in Temel Özellikleri	
	5.4. Örf ve Âdetlerimizde Dinin İzleri		5.3. İslam Düşüncesinde Tasavvufi Yorumlar	5.4. Bir Peygamber Hz. Taniyorum: Hz. Nuh (a.s.)	
	5.5. Bir Peygamber Taniyorum: Hz. Süleyman (a.s.)				

Programların içeriğiyle ilgili dikkat çeken bazı hususlara değinmekte yarar vardır. Programların dinbilimsel yaklaşımı olarak ifade edilebilecek olan “mezheplerüstü anlayış”ın içeriğe yansıtılmaya çalışılmasının bariz bir örneği, 7. sınıftaki “İslam Düşüncesinde Yorumlar” ünitesidir. Nitekim ünite açıklamasında da bu anlayış çerçevesinde üniteye nelere dikkat edilmesi gerektiği şu ifadeyle ortaya konulmuştur: “Ünite genelinde İslam düşüncesindeki yorum farklılıkları; ana hatlarıyla öğrenci düzeyine uygun olarak ele alınır; nesnel ve tasviri (betimleyici) bir anlatım esas alınır” (DKABÖP (4-8), 2018, 35). İlgili üniteye “Din Anlayışındaki Yorum Farklılıklarının Sebepleri”, “İslam Düşüncesinde Yorum Biçimleri” ve “İslam Düşüncesinde Tasavvufi Yorumlar” şeklindeki başlıklarla öğrencinin konuyla ilgili bilgi ve bakış açısı sahibi olmasının amaçlandığı belirtilebilir. Bu ünitenin içinde İslam düşüncesindeki tasavvufi yorumlardan hangileri hakkında bilgi verileceği de “Kültürümüzde etkin olan tasavvufi yorumları ayırt eder.” kazanımının açıklamasında bulunmaktadır. İlgili açıklamaya göre “Kültürümüzde etkin olan tasavvufi yorumlardan; Yesevilik, Kadirilik, Mevlevilik, Nakşibendilik ve Alevilik Bektaşilik konularına öğrenci düzeyine uygun olarak yer verilir.” Aynı üniteye ayrıca Alevilik-Bektaşilik konusuna; “Alevilik-Bektaşilikle ilgili temel kavram ve erkânları açıklar.” kazanımı ve açıklamasıyla özel bir yer de ayrılmıştır (DKABÖP (4-8), 2018, 35) Bununla birlikte programlarda diğer dinlerle ilgili doğrudan bir ünite veya konu başlığı bulunmamaktadır.

Şahin (2021, 305)'in çalışmasına göre öğretmenler genel olarak içeriğin öğrenci seviyesine uygun olmakla birlikte zekât, hac, kader ve kaza, mezhepler, görünmeyen varlıklar gibi konuların ele alınışı ve yer aldıkları sınıf düzeyiyle ilgili öğrenci seviyesine uygunlukta bazı problemlerin olduğu görüşündedir. Adıyaman (2021, 92), ortaokul Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde ibadet konularının öğretiminde mezhepler üstü yaklaşımın ders kitaplarına yansımaları konu edinen çalışmasında 6. sınıf “Namaz” ünitesi dışındaki 5. sınıf “Ramazan ve Oruç”, 7. sınıf “Hac ve Kurban” ile 8. sınıf “Zekat ve Sadaka” ünitelerinin büyük oranda mezhepler üstü yaklaşıma uygun olduğu sonucuna ulaşmıştır. Diğer taraftan Korkmaz (2022, 68)'in araştırmasında öğretmenler, programda yer alan içeriklerin sade, anlaşılır ve öğrenme ilkelerine uygun olarak hazırlandığı ancak ayet ve hadislerde geçen bazı kavramların yeterince sade olmadığı düşüncesindedir. Ayrıca “Hac ve Kurban” ünitesinde Haccın çeşitlerinden ve yapılarından ayrıntılı bir şekilde bahsedilmesinin de konunun anlaşılmasını zorlaştırdığı dile getirilmiştir.

Tablo 4. DKAB Dersi (9-12. Sınıflar) Öğretim Programının İçeriği

9. Sınıf	10. Sınıf	11. Sınıf	12. Sınıf
1. Bilgi ve İnanç 1.1. İslam'da Bilgi Kaynakları 1.2. İslam İnancında İmanın Mahiyeti 1.3. Kur'an'dan Mesajlar: İsrâ Suresi 36. Ayet ve Mülk Suresi 23. Ayet	1. Allah İnsan İlişkisi 1.1. Allah İnancı ve İnsan 1.2. Allah'ın Varlığı ve Birliği 1.3. Allah'ın İsim ve Sıfatları 1.4. Kur'an-ı Kerim'de İnsan ve Özellikleri 1.5. İnsanın Allah İle İrtibatı 1.6. Kur'an'dan Mesajlar: Rûm Suresi 18-27. Ayetler	1. Dünya ve Ahiret 1.1. Varoluşun ve Hayatın Anlamı 1.2. Ahiret Alemi 1.3. Ahirete Uğurlama 1.4. Kur'an'dan Mesajlar: Bakara Suresi 153-157. Ayetler	1. İslam ve Bilim 1.1. Din-Bilim İlişkisi 1.2. İslam Medeniyetinde Bilim ve Düşüncenin Gelişimi 1.3. İslam Medeniyetinde Öne Çıkan Eğitim Kurumları 1.4. Müslümanların Bilim Alanında Yaptığı Öncü ve Özgün Çalışmalar 1.5. Kur'an'dan Mesajlar: Fâtır Suresi 27-28. Ayetler
2. Din ve İslam 2.1. Dinin Tanımı ve Kaynağı 2.2. İnsanın Doğası ve Din 2.3. İman ve İslam İlişkisi 2.4. İslam İnanç Esaslarının Özellikleri 2.5. Kur'an'dan Mesajlar: Nisâ Suresi 136. Ayet	2. Hz. Muhammed ve Gençlik 2.1. Kur'an-ı Kerim'de Gençler 2.2. Bir Genç Olarak Hz. Muhammed 2.3. Hz. Muhammed ve Gençler 2.4. Bazı Genç Sahabiler 2.5. Kur'an'dan Mesajlar: Âl-i İmrân Suresi 159. Ayet	2. Kur'an'a Göre Hz. Muhammed 2.1. Hz. Muhammed'in Şahsiyeti 2.2. Hz. Muhammed'in Peygamberlik Yönü 2.3. Hz. Muhammed'e Bağlılık ve İtaat 2.4. Kur'an'dan Mesajlar: Ahzâb Suresi 45-46. Ayetler	2. Anadolu'da İslam 2.1. Türklerin Müslüman Olmaları 2.2. Milletimizin İslam Anlayışının Oluşmasında Etkili Olan Bazı Şahsiyetler 2.3. Kur'an'dan Mesajlar: Nisâ Suresi 69. Ayet
3. İslam ve İbadet 3.1. İslam'da İbadet ve Kapsamı 3.2. İslam'da İbadetin Amacı ve Önemi 3.3. İslam'da İbadet Yükümlülüğü 3.4. İslam'da İbadetlerin Temel İlkeleri 3.5. İslam'da İbadet Ahlak İlişkisi 3.6. Kur'an'dan Mesajlar: Bakara Suresi 177. Ayet	3. Din ve Hayat 3.1. Din ve Aile 3.2. Din, Kültür ve Sanat 3.3. Din ve Çevre 3.4. Din ve Sosyal Değişim 3.5. Din ve Ekonomi 3.6. Din ve Sosyal Adalet 3.7. Kur'an'dan Mesajlar: Âl-i İmrân Suresi 103-105. Ayetler	3. Kur'an'da Bazı Kavramlar 3.1. İslam'ın Aydınlik Yolu: Hidayet 3.2. Allah'ı Görüyormuşçasına Yaşamak: İhsan 3.3. Allah İçin Samimiyet: İhlas 3.4. Allah'ın Emir ve Yasaklarına Riayet: Takva 3.5. Dosdoğru Yol: Sırat-ı Müstakim 3.6. Allah Yolunda Mücadele: Cihat 3.7. İyi, Doğru ve Güzel Davranış: Salih Amel 3.8. Kur'an'dan Mesajlar: Kehf Suresi 107-110. Ayetler	3. İslam Düşüncesinde Tasavvufi Yorumlar 3.1. Tasavvufi Düşüncenin Oluşumu 3.2. Tasavvufi Düşüncenin Ahlaki Boyutu 3.3. Kültürümüzde Etkin Olan Tasavvufi Yorumlar 3.4. Kur'an'dan Mesajlar: Hucurât Suresi 10. Ayet
4. Gençlik ve Değerler 4.1. Değerler ve Değerlerin Kaynağı 4.2. Gençlerin Kişilik Gelişiminde Değerlerin Yeri ve Önemi 4.3. Temel Değerler 4.4. Kur'an'dan Mesajlar:	4. Ahlaki Tutum ve Davranışlar 4.1. İslam Ahlakının Konusu ve Gayesi 4.2. İslam Ahlakının Kaynakları 4.3. Ahlak ve Terbiye İlişkisi	4. İnançla İlgili Meseleler 4.1. İnançla İlgili Felsefi Yaklaşımlar 4.2. Yeni Dini Hareketler 4.3. Kur'an'dan Mesajlar: Enam Suresi 59. Ayet ve Lokman Suresi 27. Ayet	4. Güncel Dini Meseleler 4.1. Dini Meselelerin Çözümünde Temel İlke ve Yöntemler 4.2. İktisadi Hayatla İlgili Meseleler 4.3. Gıda Maddeleri ve

İsrâ Suresi 23-29. Ayetler	4.4. İslam Ahlakında Yerilen Bazı Davranışlar 4.5. Kur'an'dan Mesajlar: Hucurât Suresi 11-12. Ayetler	Bağımlılıkla İlgili Meseleler 4.4. Sağlık ve Tıpla İlgili Meseleler 4.5. Kur'an'dan Mesajlar: En'âm suresi 151-152. Ayetler
5. Gönül Coğrafyamız 5.1. İslam Medeniyeti ve Özellikleri 5.2. İslam Medeniyetinin Farklı Coğrafyalardaki İzleri 5.3. Kur'an'dan Mesajlar: Hucurât Suresi 13. Ayet	5. İslam Düşüncesinde İtikadi, Siyasi ve Fıkhi Yorumlar 5.1. Dinî Yorum Farklılıklarının Sebepleri 5.2. Dinî Yorumlarla İlgili Bazı Kavramlar 5.3. İslam Düşüncesinde İtikadi ve Siyasi Yorumlar 5.4. İslam Düşüncesinde Fıkhi Yorumlar 5.5. Kur'an'dan Mesajlar: Nisâ Suresi 59. Ayet	5. Yahudilik ve Hıristiyanlık 5.1. Yahudilik 5.2. Hıristiyanlık
		5. Hint ve Çin Dinleri 5.1. Hinduizm 5.2. Budizm 5.3. Konfüçyanizm 5.4. Taoizm

Ortaöğretim DKAB Dersi Öğretim Programında dikkat çeken bazı noktalar şunlardır: İslam düşüncesinde yer alan farklı yorumlarla ilgili bilgilere 10. sınıftaki “İslam Düşüncesinde İtikadi, Siyasi ve Fıkhi Yorumlar” (DKABÖP (9-12), 2018, 24) ile 12. sınıftaki “İslam Düşüncesinde Tasavvufi Yorumlar” ünitelerinde yer verilmiştir (DKABÖP (9-12), 2018, 32-33). 10. sınıftaki “İslam Düşüncesinde İtikadi, Siyasi ve Fıkhi Yorumlar” ünitesinde yer alan 4. ve 5. kazanımın açıklamalarında İslam düşüncesindeki itikadi ve siyasi yorumların Ehl-i Sünnet ve Şia içerisinde yer alan dini yorumlarla sınırlandırılacağı; amelî fıkhi yorumlar kapsamında da Hanefilik, Malikilik, Şafilik, Hanbelilik ve Caferilik mezhebine değinileceği belirtilmiştir (DKABÖP (9-12), 2018, 24). 12. sınıftaki “İslam Düşüncesinde Tasavvufi Yorumlar” ünitesinin 3. kazanımının açıklamasından hareketle bu tasavvufi yorumların Yesevilik, Kadirilik, Rifailik, Mevlevilik, Nakşibendilik ve Alevilik-Bektaşilik olduğu görülmektedir. Bu ünite “Alevilik-Bektaşilikteki temel kavram ve erkânları tanır.” kazanımıyla Alevilik-Bektaşilik konusuna ayrıca yer verilmesi dikkate değerdir (DKABÖP (9-12), 2018, 32).

Ortaöğretim DKAB Dersi Öğretim Programında İslam dışındaki diğer dinlere, 11. sınıftaki “Yahudilik ve Hıristiyanlık” (DKABÖP (9-12), 2018, 29) ile 12. sınıftaki “Hint ve Çin Dinleri” üniteleriyle yer verilmiştir (DKABÖP (9-12), 2018, 35). Her iki üniteyle ilgili ünite açıklamasında; “Ünite genelinde konular, öğrenci seviyesine uygun olarak ana hatlarıyla ele alınır; anlatımda nesnel ve tasviri (betimleyici) bir yöntem benimsenir; dinlerin kendi kavramları ve epistemolojik kabulleriyle tanıtılmasına özen gösterilir. Ayrıca dinlerin ortaya çıktığı ve yayıldığı bölgeler harita üzerinde gösterilir.” ifadeleriyle bu ünitelerde nelere dikkat edilmesi gerektiği ortaya konmuştur (DKABÖP (9-12), 2018, 29, 35).

Programda kazanımlar ve onlarla ilgili açıklamaları takiben de anahtar kavramlara yer verilmiştir. Her ünite anahtar kavramların bulunması, din öğretiminde anlamlı ve kalıcı öğrenmenin gerçekleşmesinin yolunun kavram öğretimine bağlı olduğu şeklinde gerekçelendirilmiştir. DKAB dersinde de din gibi kendine özgü kavramsal yapısı olan bir alanın öğretimi gerçekleştirilmektedir. Hedeflenen şekilde doğru bir din anlayışına sahip olunabilmesi ve anlamlı ve kalıcı öğrenmenin gerçekleşmesi için bu kavramsal yapının doğru ve işlevsel bir şekilde öğrenilmesi ve kullanılması gerekmektedir (DKABÖP (4-8), 2018, 11; DKABÖP (9-12), 2018, 12). Bu gerçeklikten yola çıkarak programda kavram öğretimi üzerinde önemle durulmuş ve her ünite anahtar kavramlara yer verilmiştir. Programlarda bulunan anahtar kavramlar aşağıdaki tabloda yer almaktadır:

Tablo 5. DKAB Dersi Öğretim Programlarındaki Anahtar Kavramlar

	4. SINIF	5. SINIF	6. SINIF	7. SINIF	8. SINIF	9. SINIF	10. SINIF	11. SINIF	12. SINIF
1. Ünite	Din, dua, eûzü besmele, elhamdü-lillah	Esmâ-i Hüsnâ, hanif, tevhid, ihlâs, kıssa	Nübüvvet, risalet, davet, tebliğ	Âlem, gayb, melek, cin, şeytan, ahiret	Kader, kaza, sünne-tullah küllî irade, cüzî irade	İslam, inanç, akide, vahiy	Esmâ-i Hüsnâ, tilavet, kıraat, dua, tövbe, istiğfar	Ahiret, vefat, cenaze	İlim, bilim, âlim, bilgin
2. Ünite	İman, İslam, kelime-i tevhid, kelime-i şehadet, ibadet	Ramazân oruç, Rab	Namaz, salat, ezan, kamet, cami	Hac, umre, kurban	Zekât, sadaka, infak, nisap, oşür	Din, fitrat, tevhid, hanif, iman, Esmâ-i Hüsnâ	Sahabi, âlim, el-emin, istişare	Hadis, sünnet, üsve-i hasene, hatemü'n -nebiyyîn, Kütüb-i sitte, Kütüb-i tis'a	Âlim, fakih, tasavvuf veli
3. Ünite	Ahlak, sevgi, saygı	Adap, nezaket, selam	Haram, mekruh, kul hakkı, bağımlılık	Ahlak, değer, tutum, davranış	Din, birey, toplum	İbadet, mükellefsalih amel, ihlas	Din, sanat, iktisat, sosyal değişim	Hidayet, ihsan, ihlas, takva, sırat-ı müstakim, cihat, salih amel, şehadet	Tasavvuf, edep, veli, mürşid, insan-ı kâmil, erkân, semâ
4. Ünite	Cahiliye, Kâbe, el-emin, mevlit, Ehl-i Beyt	Merhamet, erdem, kevsir	Davet, tebliğ, hicret, sahabi, ensar, muhacir, mescit	Risalet, nübüvvet hatemü'l-enbiya	Üsve-i hasene, sıdk, emanet, istişare, azim	Din, değer, ahlak, örf, âdet	Ahlak, seciye, şahsiyet karakter terbiye	İnanç, istismar, İslamofobi	İcma, helal, haram, mekruh mübah
5. Ünite	Abdest, taharet	Örf, âdet, mimari, musiki, edebiyat, Mescid-i Aksâ	Din, değer, şehitlik, gazilik, bayram, kandil	İtikat, fıkıh, mezhep, tasavvuf, âyin, erkân	Kur'an, furkan, sünnet, inanç, ibadet, ahlak, muamelat kıssa	Kültür, medeni yet	İtikad, mezhep fırka, tevîl	Kitab-ı Mukaddes, Ahd-i atik, Ahd-i cedit, sinagog, teslis, haç, kilise, vaftiz, ritüel, sakrament	Karma, tenasüh, Reenkar nasyon

Tüm bunlarla birlikte programlarda İslam dini çerçevesinde yer verilen abdest, gusül, teyemmüm, namaz vb. ibadetlerle ilgili farklı yorumlara değinilmesi, öğretmenlerin inisiyatifine bırakılmıştır. Ayrıca programlarda yer alan sure ve duaların işlenmesi esnasında onların anlamı ve verdiği mesajlara odaklanılması ve öğrencilerin ünite sonlarında yer alan sure ve dualarla konularda geçen ayet ve hadisleri ezberlemeye zorlanmaması gerektiği de vurgulanmıştır (DKABÖP (4-8), 2018, 9; DKABÖP (9-12), 2018, 9).

2.4. Ölçme-Değerlendirme

Programlarda bireysel farklılığa vurgu yapılarak, ölçme ve değerlendirme sürecinin de bu doğrultuda “herkese uygun”, “herkes için geçerli ve standart olması”nın insanın doğasına ters olduğu ve bu süreçte çeşitlilik ve esneklik anlayışına göre hareket edilmesinin şart olduğu ifade edilmiştir. Bu noktada öğretmenlerden öğrenme sürecinde bireysel farklılığı dikkate alarak özgün ve yaratıcı ölçme-değerlendirme uygulamalarına yer vermeleri beklenmektedir. Şahin (2022, 306), Karbeyaz (2018, 90, 91) ve Korkmaz (2022, 71) tarafından yapılan çalışmalarda süre yetersizliği, sınıfların kalabalık olması, kaynakların eksikliği, öğretmenlerin konuya uygun soruların yazmasında eksikliği, yapılan ürünlerin değerlendirmesinin zaman alması gibi sınırlılıklar nedeniyle sonuç odaklı geleneksel ölçme-değerlendirme etkinliklerini kullanmalarına rağmen öğretmenlerin süreç odaklı farklı alternatif ölçme değerlendirme uygulamalarına (açık uçlu soru, sözlü sunum, kavram haritası, proje, gözlem, performans görevi vb.) da başvurdukları ifade edilmektedir.

Programda ölçme-değerlendirme sürecinde farklı uygulamalara başvururken göz önünde bulundurulması gereken bazı ilkeler de sıralanmıştır. Bu ilkeler şu şekilde özetlenebilir:

“Öğretim programının tüm bileşenleri ile uyum.

Ölçme araç ve yöntemlerinden esneklik.

Ölçme sonuçlarını süreçle birlikte ele alma.

Bireysel farklılıkları dikkate alarak ölçme ve değerlendirmede çeşitlilik.

Sadece bilişsel ölçümlerle yetinmeme.

Öğretmen-öğrenci aktif katılımı.

İlgi, tutum, değer ve başarı gibi değişebilen özellikleri ölçmede süreç içindeki değişimleri dikkate alma” (DKABÖP (4-8), 2018, 5; DKABÖP (9-12), 2018, 5).

Belirtilen temel ilkeler incelendiğinde ölçme değerlendirme sürecinde öğrencinin aktif katılımının sağlanarak bireysel farklılıkların dikkate alınması, sadece bilişsel alanla sınırlı kalınmaması, ortaya konulan ürünle birlikte öğrenme sürecinin de göz önünde bulundurulması, özet olarak beceri ve süreç temelli bir bakış açısının benimsenmesi gerektiğine vurgu yapıldığı ifade edilebilir.

SONUÇ

DKAB Dersi Öğretim Programlarının temel felsefesinin dinbilimsel ve eğitimsel yaklaşım olarak iki temel üzerine inşa edildiği görülmektedir. Dinbilimsel yaklaşım çerçevesinde muhtevada yer alan hem İslam’ın hem de diğer dinlerin ele alınmasında betimleyici bir bakış açısının göz önünde bulundurulması beklenmektedir. Özel olarak İslam dininin öğretilmesiyle ilgili İslam içi yorum farklılıklarından ziyade ortak noktalar merkeze alan “mezheplerüstü yaklaşım”a vurgu yapılmıştır. İslam haricindeki dinlerin öğretimindeyse “bilimsel”, farklı dinlerin öğretimine imkân veren “dinler açılımlı yaklaşım” ve “olgusal yaklaşım”ın esas alınması istenmektedir. Tüm bunlar gerçekleştirilirken de din, vicdan ve düşünce özgürlüğünün korunması en temel ilke olarak belirlenmiştir.

Programların temel felsefesi arasında yer alan diğer bir yaklaşım, eğitimsel yaklaşım olarak ele alınabilir. Bu doğrultuda da en temel eğitimsel yaklaşım, yapılandırmacı anlayıştır. Ayrıca yapılandırmacı anlayışın çoklu zekâ, öğrenci merkezli öğrenme, beceri temelli öğrenme gibi diğer yaklaşımlarla da desteklenmesi vurgulanmıştır. Programlar incelendiğinde hem dinbilimsel hem de eğitimsel yaklaşımın öğretim programlarının temel unsurları olan amaç, içerik, ölçme-değerlendirme gibi unsurlara yansıtılmaya çalışıldığı tespit edilmiştir.

Türkiye’deki tüm öğretim programlarında olduğu gibi DKAB Dersi öğretim programlarının amaçlarında da birbirini tamamlayıcılık ilkesi benimsenmiştir. Bu ilke aynı zamanda sarmal ve bütünsel yapıda kazanımların geliştirilmesini beraberinde getirmiştir.

Geliştirilen amaçları; bireysel/insani, toplumsal/kültürel ve dini/ahlaki amaçlar olarak sınıflandırmak mümkündür. Ancak her ne kadar böyle bir sınıflandırma yapılırsa da söz konusu amaçların zaman zaman iç içe geçtiği ve birbirinden ayırıştırmanın zor olduğu dikkat çekmektedir.

Programlarda belirlenen kazanımlar söz konusu olunca “kök değerler” merkezli bir öğretimin önemi vurgulanmıştır. Bu bağlamda bilgi, beceri ve davranış bütünlüğünün kurulmasına dikkat çekilmiştir. Ayrıca kök değerler merkezli davranış bütünlüğü Türkiye Yeterlilikler Çerçevesinde belirlenen anahtar yetkinliklerle ilişkilendirilmiştir. Bu bakımdan kazanımlar ile güncel hayatla ilişkilendirilen yetkinliklere ulaşma çabası güdülmüştür.

Programların içerik ile ilgili yönlendirmeleri mezheplerüstü anlayış, betimleyici yaklaşım ve kültürlerarası bir tutumu incelemektedir. Bu noktada içerikler ünitelere ayrılarak sunulmuştur. Üniteler öğrencilerin toplumsal hayattaki din anlayışları ile ilgili eğitsel yaşantı gerçekleştirmesine yönelik konular ile donatılmıştır. Özellikle din anlayışlarındaki yorum farklarının anlamlandırılması ve birlikte yaşama kültürünün geliştirilmesi hususuna dikkat çekilmiştir. Bu bağlamda öğretmenlerin anahtar rol oynadığı ifade edilmiştir.

Öğretmenlerin yetkinliği, ölçme ve değerlendirme sürecinde de vurgulanan husus olarak dikkat çekmektedir. Nitekim ölçme ve değerlendirme sürecinde esneklik, çeşitlilik ve öğrenci merkezlilik ilkelerinin belirleyici olduğu ifade edilmiştir. Bu bağlamda öğretmenlerden değişimi takip etme ve ölçme-değerlendirme araçlarını güncellemesi, öğretimin temel unsurlarını ve öğrenme kuramlarını dikkate alarak ölçme-değerlendirme araçlarını zenginleştirilmesi, öğrencileri merkeze alan alternatif ölçme-değerlendirme araçlarını geliştirmesi beklenmektedir.

KAYNAKÇA/REFERENCES

- Adıyaman, B. (2021). *Ortaokul din kültürü ve ahlak bilgisi derslerinde ibadet konularının öğretiminde mezhepler üstü yaklaşımın ders kitaplarına yansımaları* (Basılmamış yüksek lisans tezi). İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Aşlamacı, İ. (2021). 2018 Din kültürü ve ahlak bilgisi dersi (4-8. sınıf) programının değerlendirilmesi. M. Bahçekapılı & A. A. Çanakçı, *Din eğitiminde ana konular içinde* (ss. 345-370). Ankara: Eski Yeni Yayınları.
- Bayraktar, N. & Aksu, H. İ. (2021). İlköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi dersi öğretim programı'nın kültürlerarası din eğitimi açısından değerlendirilmesi. *ODÜ Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 11(2), 563-580.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2014). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Coşkun, Y. D. (2017). *Öğretim programları arka plan raporu*. İstanbul: Eğitim Reformu Girişimi.
- Çapcıoğlu, F. (2006). *Din öğretiminde yeni yaklaşımlar çerçevesinde ilköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi dersi öğretim programlarının incelenmesi* (Basılmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Çiçek, H. B. (2019). *Güncellenen ilköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi öğretim programına yönelik öğretmen görüşleri* (Basılmamış yüksek lisans tezi). Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Ağrı.
- Demeuse, M., & Strauven, C. (2016). *Eğitimde program geliştirme*. (Yusuf Budak, Çev.) Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Demirel, Ö. (2006). *Eğitimde program geliştirme*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Deryakulu, D. (2000). Yapıcı öğrenme. A. Şimşek, *Sınıfta demokrasi içinde* (ss. 53-77). Ankara: Eğitimsen Yayınları.
- Dirik, M. Z. (2014). *Öğretim ilke ve yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

- Doğan, P. U. (2017). Mezheplerüstü program tasarımının nitelikleri üzerine bir nitel çalışma. *Kırıkkale İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, 2(3), 128-154.
- Doğan, R. (2003). 1980'lere kadar Türkiye'de din öğretimi program anlayışları (1924-1980). Din Öğretiminde Yeni Yöntem Arayışları Uluslararası Sempozyum Bildiri ve Tartışmalar (ss. 611-646). Ankara: MEB Yayınları.
- Doğan, R., & Altaş, N. (2004). Din öğretiminde yeni yöntem tartışmalarında kuramdan uygulamaya: İlköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi programları (Ankara modeli). *Değerler Eğitimi Dergisi*, 2(5), 41-57.
- Doğanay, A., & Sarı, M. (2007). Öğretim amaçlarının belirlenmesi, ifade edilmesi ve uygun içeriğin seçimi. A. Doğanay, *Öğretim ilke ve yöntemleri* içinde (ss. 37-81). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Ev, H. (2021). Din kültürü ve ahlak bilgisi öğretim programları. M. Bahçekapılı & A. A. Çanakçı, *Din eğitiminde ana konular* içinde (ss. 345-370). Ankara: Eskiyeeni Yayınları.
- Ev, H. (2010). İlköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi öğretim programı hakkında bir değerlendirme. *DEÜİFD*, 32, 139-167.
- Karacaoğlu, Ö. C. (2014). *Eğitimde program geliştirme*. Ankara: Kısayol Yayınları.
- Karbeyaz, P. (2018). *İlkokul ve ortaokul din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmenlerinin alternatif ölçme ve değerlendirme tekniklerini kullanma düzeyleri ve karşılaştıkları sorunlar (Osmaniye ili örneği)* (Basılmamış yüksek lisans tezi). Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Kilis.
- Kelecioğlu, H., & Göçer Şahin, S. (2014). Geçmişten günümüze geçerlik. *Eğitimde ve Psikolojide Ölçme ve Değerlendirme Dergisi*, 5(2), 1-11.
- Kıral, B. (2020). Nitel bir veri analizi yöntemi olarak doküman analizi. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15, 170-189.
- Kızılabdullah, Y. (2008). Yapılandırmacılık yaklaşımının ilköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi dersinin amaçlarının gerçekleşmesine etkisi. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 49(2), 197-215.
- Kızılabdullah, Y., & Yürük, T. (2008). Din eğitimi modelleri çerçevesinde Türkiye'deki din eğitimi üzerine genel bir değerlendirme. *Dini Araştırmalar*, 11(32), 107-130.
- Korkmaz, M. (2022). *Yedinci sınıf din kültürü ve ahlak bilgisi öğretim programının öğretmen görüşlerine göre incelenmesi* (Basılmamış yüksek lisans tezi). Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş.
- Millî Eğitim Bakanlığı (2018). *Din kültürü ve ahlak bilgisi öğretim programı (ilkokul 4 ve ortaokul 5, 6, 7 ve 8. sınıflar)*. Ankara: MEB Yayınları.
- Millî Eğitim Bakanlığı (2018). *Din kültürü ve ahlak bilgisi öğretim programı (ortaöğretim 9, 10, 11 ve 12. sınıflar)*. Ankara: MEB Yayınları.
- Millî Eğitim Temel Kanunu (1973, 24 Haziran). *Resmi Gazete*. Sayı: 14574. Kanun No: 1739.
- Mızıkacı F. vd. (2019). Üniversite lisans ders programlarının süreç ve sonuç odaklı program geliştirme yaklaşımlarına göre öğrenci görüşleri açısından incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 34(4), 943-957.
- Odabaşı, B. vd. (2014). *Eğitimde program geliştirme*. Konya: Çizgi Yayınları.
- Okumuşlar, M. (2014). *Yapılandırmacı yaklaşım ve din eğitimi*. Konya: Yediveren Yayınları.
- Sancak, S. (2019). Küreselleşme ve değişen değerler bağlamında 2010-2018 İDKAB öğretim programıyla yetiştirilmek istenen model insan tipi. *AİBÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7(13), 94-115.

- Sönmez, V., & Alacapınar, F. G. (2015). *Örnekleriyle eğitimde program değerlendirme*. Ankara: Anı Yayınları.
- Şahin, A. (2022). *Din kültürü ve ahlak bilgisi dersi öğretim programının temel yaklaşımlarının öğrenme öğretme süreçlerine yansımaları* (Basılmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Taşdemir, M. (2007). *Öğretim ilke ve yöntemleri*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Tekin, İ. (2019). Ahlak eğitiminde beceri merkezli öğrenme. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Armağan Özel Sayısı*, 20, 259-287.
- Tetik, H. (2018). İlköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi dersi 2010-2018 öğretim programı ünite ve kazanımları üzerine bir değerlendirme. *Universal Journal of Theology*, 3(1), 64-86.
- Topchubaev, K. (2021). Din öğretimi programları. H. Âşık Ev, *Din eğitiminde özel öğretim yöntemleri içinde* (ss. 1-34). İstanbul: Lisans Yayıncılık.
- Tosun, C. (2012). *Din eğitimi bilimine giriş*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Tosun, C., & Sözen, H. (2017). Almanya'da din dersleri programları örneğinde din öğretiminde kültürlerarası yeterlilik. Ö. Demirel & S. Dinçer, *Küreselleşen dünyada eğitim içinde* (ss. 743-762). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Usta Doğan, P. (2017). Mezheplerüstü program tasarımının nitelikleri üzerine bir nitel çalışma. *Kırıkkale İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, 2(3), 128-154.
- Variş, F. (1978). *Eğitimde program geliştirme*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.
- Woodruffe, C. (1993). What is meant by a competency? *Leadership & Organization Development Journal*, 14(1), 29-36.
- Yapıcı, A. & Yürük, T. (2013). Din kültürü ve ahlak bilgisi öğretim programının incelenmesi. C. Tosun & M. Polat, *Düşünen sınıflar için ilköğretim 4. sınıf din kültürü ve ahlak bilgisi öğretimi içinde* (ss. 33-54). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Yıldız, M. (2021). Din kültürü ve ahlak bilgisi (4-8) öğretim programı'ndaki bilişsel kazanımların yenilenmiş Bloom taksonomisine göre incelenmesi. *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 19(1), 307-342.
- Yılmaz, H. (2009). Alevilik-Sünnilik açısından din kültürü ve ahlak bilgisi dersleri. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13(2), 189-109.
- Yürük, T. (2010). Cumhuriyet dönemi din öğretimi program anlayışları. *Dini Araştırmalar*, 13(36), 69-86.
- Zengin, M. (2011). *Din eğitimi ve öğretiminde yapılandırmacı yaklaşım*. İstanbul: DEM Yayınları .
- Zengin, M. (2014). Yapılandırmacı yaklaşım ve din eğitimi. Mustafa Köylü, *Din eğitiminde çağdaş konular içinde* (ss. 103-134). İstanbul: Dem Yayınları.